

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI

AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ

TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

AZERBAYCAN-BALTİK ÜLKELERİ İLİŞKİLERİ

Hazırlayan

Hacı Zeynallı

1317.02007

BAKÜ-2017

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ
AZERBAYCAN-BALTIK ÜLKELERİ İLİŞKİLERİ

Tez Danışmanı

Öğr.Gör. Araz Aslanlı

Hazırlayan

Hacı Zeynallı

BAKÜ-2017

ÖZET

Bu çalışma Azerbaycan ve Baltık Cumhuriyetleri arasında, tarihi ilişkiler ve SSCB-nin dağılması sonrası mevcut koşullar ve dış politik amaçları dikkate alınarak siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda mevcut olan ilişkileri araştırmayı amaçlıyor. Azerbaycan dış politik amaçları genelde Karabağ Sorunu, Hazarda mevcut enerji rezervlerini dünya piyasasına çıkarmak, mümkün olduğu kadar ekonominin diğer alanlarında gelişme elde edilmesini sağlamak üzerine kuruludur. Bu doğrultuda Baltık ülkeleri ile kurulan ilişkiler Azerbaycanın hızlı gelişim sağlamasına katkı sağlayabilmektedir. Azerbaycan kendi ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda Baltık ülkelere yönelik genel ve spesifik politikalar belirlemiştir. Baltık Cumhuriyetlerine dikkat edersek, onlar bağımsızlıklarını kazandıktan derhal sonra liberal ekonominin gereksinim duyduğu temel kuralları benimsemiş ve genelde Skandinav ülkelerin yoluyla gitmişlerdir. Birkaç alanda aşırı başarı sağlamışlar ve hatta dünya lideri konumuna bile gelebilmişler. Baltık ülkeleri kendi ürünlerini ihraç etmek veya diğer siyasi-ekonomik hedefleri doğrultusunda Kafkasya ve Azerbaycan'a yönelik stratejiler belirlemişler. Kültürel ve ekonomik ilişkilerin gelişimine hususi önem verilmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN'IN BALTİK ÜLKELERİ İLE İLGİLİ DIŞ POLİTİKASI

1.1. Azerbaycan'ın Dış Politik amaçları.....	3
1.2. Azerbaycan'ın Baltik Ülkelerine Yönelik dış Politikası.....	11
1.3. Baltik Ülkelerinin Genel Dış Politikası.....	15
1.4. Baltik Ülkelerinin Kafkasya ve Özellikle Azerbaycan Politikaları.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN-ESTONİYA İLİŞKİLERİ

2.1. Siyasal İlişkiler.....	21
2.2. Ekonomik İlişkiler.....	25
2.3. Kültürel İlişkiler.....	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN-LETONYA İLİŞKİLERİ

3.1. Siyasal İlişkiler.....	30
3.2. Ekonomik İlişkiler.....	33

3.3. Kültürel İlişkiler.....	35
------------------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN-LİTVANYA İLİŞKİLERİ

4.1. Siyasi İlişkiler.....	40
----------------------------	----

4.2. Ekonomik İlişkiler.....	44
------------------------------	----

4.3. Kültürel İlişkiler.....	48
------------------------------	----

SONUÇ	52
--------------------	-----------

KAYNAKÇA	54
-----------------------	-----------

KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
İKÖ:	İslam Konferansı Örgütü
AGİK:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BM:	Birleşmiş Milletler
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasılat
NATO:	The North Atlantic Treaty Organization
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
BDT:	Bağımsız Devletler Teşkilatı
GSYİH:	Gayri Safi Yurt İçi Hasılat
MP:	Merkez Partisi
SDP:	Sosyal Demokrat Parti
IRL:	Pro Patria - Res Publica Birliği

GİRİŞ

Azerbaycan SSCB döneminde diğer birlik ülkeleriyle kıyasta aşağı gelişmişlik düzeyine sahipti. Haydar Aliyev`in ekonominin gelişmesi için gerçekleştirdiği politikalar ekonominin belli alanlarında gelişmelere neden olsada genel anlamda ekonomik gerilik mevcut idi. SSCB dağıldıktan sonra Azerbaycan bunun sonuçlarını daha belirgin bir şekilde yaşadı. Ekonomik krizin yanı sıra Ermenistanın arazi iddaları üzerine patlak veren Karabağ Sorunu da Azerbaycanı o dönemde zor duruma sokan nedenlerin başında geliyordu. Sonuç olarak Azerbaycan dış dünyayla bağlantı kurmak için bir türle kendini toparlaya bilmiyordu. Yalnız ateşkes sağlanması ve petrol ihracı için Batılı şirketler ve devletlerle anlaşmaların yapılmasından sonra Azerbaycan başarılı dış politika geliştirmeye başladı.

Bağımsızlık elde edildikten sonra diğer dünya devletleri ile olduğu gibi Baltik ülkeleriyle de sıcak ilişkilerin geliştirilmesi için çabalar gösterildi. Baltik ülkelerinin hızla gelişme göstermesi ve bağımsızlık elde ettikten kısa bir süre sonra AB-ye üye ülkeler olarak kabul edilmesi onların Azerbaycan için önemini daha da artırdı. Nitekim bu ülkelerle yakın ilişkilerin kurulması Karabağ Sorunuyla ilgili Azerbaycanın lehine kararların çıkmasında bu ülkelerin pozitif rol oynamasına neden olmuştur. Ancak belirtmek gerekir ki, Baltik ülkeleriyle birbaşa diplomatik ilişkilerin kurulması zaman almıştır. Nitekim konsulluk veya sefirliklerin açılması 2000-li yıllara kadar uzanmıştır. Son dönemlerde bu ülkelerin teknoloji ve eğitim alanlarında önemli gelişmeler sağlaması ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Azerbaycan genelde siyasi amaçlarına uygun, spesifik olarak ise teknoloji inkişaf ve ekonomi alanlarında işbirliği çerçevesinde bu ülkelerle ilişkiler geliştirmeye çaba

sarf etmektedir.

Baltik cumhuriyetleri bağımsızlık kazandıktan sonra genelde AB yönümlü politikalara üstünlük vermişlerdir. Bunun sonucu olarak kısa bir zaman zarfında AB'ye üye olarak kabul edilmişler. Üyeliğin verdiği avantajları en iyi kullanan ülkeler olarakta bu ülkeleri göstermek mümkündür. Böyle ki, ister eğitim, teknoloji ve ekonomik alanlarda olsun ister siyasi alanda Baltik Cumhuriyetleri Batı Avrupa ülkelerinin tecrübelerinden ve desteğinden geniş istifade etmiştir.

Batı politikasının yanı sıra ister geçmişten varolan kültürel ilişkiler doğrultusunda, isterse de ekonomik çıkarlar bağlamında Baltik ülkeleri Kafkasya ve Azerbaycana hususi önem vermişler. Buna göre de bu ülkeler ve Azerbaycan arasında resmi seferler önemli ölçüde fazla ve üst düzeyde gerçekleşmiştir. Bu ilişkilerin gelişmesine verilen önemi göstermektedir. Dolayısıyla ticari devriyenin büyük olmamasına rağmen Azerbaycan ve Baltik ülkeleri arasında ilişkiler tüm alanlarda hızlı gelişim göstermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAJYCAN'IN BALTİK ÜLKELERİ İLE İLGİLİ DİŐ POLİTİKASI

1.1. Azerbaycan'ın Dış Politik Amaçları

20. yüzyıl, Sanayi İnkılabı ile birlikte ekonomi ve teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler sonucunda, artan hammadde ihtiyaçlarını karşılamak isteyen büyük güçlerin mücadelelerine sahne oldu. Yüzyılın ilk yarısında yaşanan iki büyük savaşta, enerji rekabetinin büyük etkisi oldu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ise sıcak çatışmalardan çok Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletlerinin öncülüğündeki İki Kutuplu Dünya Düzeninde çeşitli alanlarda rekabetler yaşandı. Bu durum 1991 yılına kadar sürdü.

Sovyet Rusya İmparatorluğunda yaşanan sorunların 1980'lerde iyice su yüzüne çıktı. Gorbaçov'un yeniden yapılanma çabalarının başarısız olması; Aralık 1991'de Sovyetler Birliğinin resmen dağılması ile neticelendi. 21 Aralık 1991'de Almatı'da gerçekleştirilen zirve ile Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Azerbaycan, Ermenistan, Moldovya, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan bakanlarının imzasıyla Sovyetler Birliği'nden ayrılan bu cumhuriyetler Bağımsız Devletler Topluluđu adı altında yeni bir oluşumu meydana getirdiler. 30 Aralık 1991'de Gorbaçov'un istifası ile de Sovyetler Birliği tamamen son buldu.¹

Günümüz dünyasında toplumsal yaşamı ve düşünce biçimlerini köklü biçimde değiştirmekte olan küreselleşme olgusu, genel olarak

¹ Mustafa GÖKÇE, "Sovyet Sonrası Dönemde Hazar Çevresine Yaşanan Rekabet", *The Journal of International Social Research* Volume 1/3 Spring 2008, s. 178

1980'lerden itibaren, siyasal gelişmeler ve uluslararası sistem açısından da 1989'dan bu yana büyük bir ivme kazanımı bulunmaktadır. Bilindiği gibi, uluslararası toplum açısından 1989 sonrası sürecin önemi, eski Sovyet Bloku'nun çöküşü kadar, Orta ve Doğu Avrupa'dan Orta Asya ve Kafkaslara kadar geniş bir coğrafyada yeni ve bağımsız ulusların tarih sahnesinde yerlerini almaları, demokrasiye yönelmeleri ve yeni bir dünya düzeninin oluşmaya başlaması idi. Böylece, soğuk savaş döneminin iki süper gücünden biri olan Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Orta Asya ve Kafkasları uzun bir aradan sonra dış dünyaya açtığı gibi, kısa zamanda genelde bütün bölgeyi, özelde ise Güney Kafkasya'yı dünyanın ilgi odağı haline getirmiştir.²

Azerbaycan coğrafi konumu nedeniyle tarihin her döneminde cazibe merkezi olmuştur. Bu nedenle sürekli olarak yabancı güçlerin işgali altında kalmış, kısa sürelerle bağımsızlık kazansa da bunu koruyamamıştır. Ancak, 20. yüzyılın sonlarında bağımsızlığa ulaşabilmiş, Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti kurulmuştur.

Azerbaycan bağımsızlık sonrası dönemde siyasi açıdan büyük sıkıntılar yaşamıştır. Dönemin şartlarının etkisiyle ülke dağılmanın eşiğine gelmiştir.³

Azerbaycan bağımsızlık sonrası dönemde yaşanan sorunları tekrar yaşamamak için, Haydar Aliyev'le birlikte başlattığı denge siyasetini İlham Aliyev döneminde de sürdürmüştür. Bu kapsamda uluslararası aktörler arasında siyasi ve ekonomik bir denge sağlanmaya

² Fikret Elma, "Küreselleşme Sürecinde Güney Kafkasya Demokrasi, Güvenlik ve İşbirliği Sorunu", **The Journal of International Social Research** Volume 2/6 Winter 2009, s. 198

³ Reha Yılmaz, "Azerbaycan Dış Siyasetinde Bağımsızlık Sonrası Yıllar ve Karabağ Problemi", **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**. 2, (2010), s. 70

çalışılmaktadır. Ancak, bazı ülkelerin Azerbaycan dış politikasında özel bir yeri bulunmaktadır. Tarihi dostluk ve kardeşlik çerçevesinde yakın bir diyalog içerisinde bulunduğu Türkiye, iki milyona yakın Azerbaycanlının çalıştığı ve ülkenin en önemli sorunu olan Karabağ'da etkin bir aktör olan Rusya, doğal kaynakların dünya pazarlarına ulaştırmada bir bakıma garantör olan ABD, ülkenin dış politikasında doğrudan etkin rol almaktadır. Ülkenin dış politikasında dini faktörlerin etkisiyle küçümsenemeyecek bir İran etkisi de mevcuttur.⁴

Azerbaycan dış politikası, Sovyetler Birliği'nin çökmesinin hemen sonrasında, daha Ekim 1991'de oluşmaya başlamıştır. Bu dönem Azerbaycan dış politikasının yapılandırılmasının ilk evresi olarak adlandırılabilir. Ancak bu dönemdeki dış politika başarısız bir dönemdir. Zira bu dönemde ne devlet ne de toplum bağımsız dış politikanın gerçekleştirilmesine hazır değildi. Dış politikada karar verici ve uygulayıcı kurumlar tam olarak oluşmamış ve kurumsal yapılanmasını tamamlamıştır. Bu dönemde Azerbaycan yeni kazanılmış bağımsızlıktan sonraki rehabet dönemini yaşadığından, ülkenin bağımsızlığını tehdit eden tehlikeleri görmekten uzak kalmıştır.

Azerbaycan dış politikasının birinci dönemi tek yönlü dış politika ve Rusya'ya bağımlılıkla karakterize edilebilir. İkinci dönem, dış politika programının marjinalleştiği, Türkiye eğilimli bir siyasetin başladığı, Rusya ve İran'la ilişkilerin zora girdiği, Batılı ülkelerle yürütülen ilişkilerde strateji eksikliğinin yaşandığı bir dönem olmuştur. Üçüncü dönemde, dış politikanın yeniden yapılandırıldığı ve uluslararası politikada etkin bir devlete dönüşme çabalarının görülmektedir.

⁴ Reha Yılmaz, "Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinde Son Dönem", **Bilge Strateji**, Cilt 2, Sayı 2, Bahar 2010, s. 24

Dördüncü dönemde ise, bölgedeki etkin aktörler arasında denge politikası yürütülmüştür. Bu dönem politikası Denge Politikası olarak betimlenmiş ve bu politika Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü probleminin çözülmesi, diğer ülkelerle politik, ekonomik ve askeri işbirliği için uygun şartların oluşturulması, bölgesel ve uluslararası kurumlarla işbirliğinin sağlanması hedeflenmiştir.

Denge politikası ile Azerbaycan, kendi dış politikasını düzelterek Batı ve Doğu'nun genel çıkarlarını ve öncelikle de kendi milli çıkarlarını önde tutarak dış politikasını dengelemeyi amaçlamıştır. Bu amaçları sağlayabilmek için Denge Politikasına evrensel çıktılar ve bu politikayı hedeflere taşıyabilecek öğeler etkin olmuştur. Bu kapsamda ekonomik, jeostratejik, politik ve kültürel öğeler ön plana çıkararak Azerbaycan dış politikasına daha önce hakim olan etnik, tarihi ve din öğelerinin yerini almıştır. Böylelikle Azerbaycan daha evrensel, daha küresel politikalar uygulayabilmiş ve uluslararası entegrasyonu sağlayabilmiştir.⁵

1991 yılında devlet bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsız dış politika gerçekleştiriyor. Bu siyaset Azerbaycan devletini muntazam şekilde güçlendirip geliştirmeye ve ulusal çıkarları korumaya yöneliktir. Azerbaycan kendi dış politikasını uluslararası hukuk norm ve ilkeleri dahil devletlerin egemenliği ve toprak bütünlüğüne saygı, iç işlerine müdahale edilmemesi ilkeleri temelinde kurmuştur. Bu ilkeleri tutarak ve uzun vadeli ulusal manafelerden çıkış yaparak, Azerbaycan'ın dış politikası ülkenin bağımsızlığına, egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve ulusal güvenliğine tehdit ve risklerin, öncelikle ona karşı Ermenistan Cumhuriyeti

⁵ Reha Yılmaz, Fatih Mehmet Sayın, "Azerbaycan Dış Politikasını Belirleyen Öğeler ve Denge Politikasına Yansımaları", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4(1), Giriş

tarafından yapılmış tecavüzün giderilmesi gibi yaşam önemli başlıca amaç gütmektedir. Bölgesel düzeyde bölgede huzur ve istikrarın sağlanması, dev ulaşım ve işbirliği projelerinin gerçekleştirilmesi gibi stratejik hedeflere ulaşmak Azerbaycan'ın dış politikasının temel önceliklerinden birini teşkil etmektedir. Globalleşen modern dünyada Azerbaycan halkının çıkarlarının daha verimli korunmasının ülke ekonomisinin gelişmesi için çeşitli projelere yabancı yatırımların çekilmesi de Azerbaycan'ın dış politikası için olağanüstü önem taşımaktadır. Böylece, demokratik ilerleme yolunu seçmiş Azerbaycan kendisinin komşusu olan ve olmayan diğer devletlerle çeşitli alanlarda hem ikili, hem de çok taraflı bir temelde eşit ve karşılıklı yararlı ilişkilerin kurulup - geliştirilmesi üzere genel amacı mümkün olduğunca tam olarak gerçekleştirmek planlamaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti ölçülüp - biçilmiş ve milli menfaatlerin korunmasına hizmet eden dış politika kursunun geliştirilmesi ve gerçekleştirmesi bütün milli lider Haydar Aliyev'in adı ile bağlıdır. İşte onun güçlü devletçilik duygusu, derin lojistik ve meselelerin mahiyetini doğru anlama yeteneği uluslararası ilişkilerin kurulması işine doğru yaklaşım yolunu belirlemenize olanak yaratıyordu. Bugün de Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in yönetimi altında gerçekleştirilen Azerbaycan'ın dış politikası esası Haydar Aliyev tarafından koyulmuş dünya kamuoyunun tüm niyet üyeleri karşılıklı yararlı ilişkilerin kapsamlı gelişimi kursuna kendi sıkı bağlılığını göstermektedir ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin gelişmesi, sürekli ilerleme ve nüfusun refahının sağlanmasına yöneliktir. Karmaşık ve çok yönlü nitelik taşıyan bu sürecin çerçevesinde yürütülen

diplomatik faaliyet birkaç temel yönden oluşur, birlikte onlar bağımsız Azerbaycan'ın dış politikasını oluşturmaktadır.⁶ Azerbaycan devletinin bağımsızlık süreci döneminde, bir yandan yabancı ülkelerin Azerbaycan'ı resmen tanıma ve uluslararası örgütlere üye olması süreci devam ederken, diğer yandan dış politikada temel ağırlık noktasının Rusya'ya verildiği ve diğer bölge ülkeleri ile de genel olarak dostça ilişkiler kurma politikası yürütüldüğünü görüyoruz. Bu kapsamda Azerbaycan bir sıra uluslararası kurumlara üye olma çabası içerisinde olmuştur. Azerbaycan 8 Aralık 1991'de İslam Konferansı Örgütü (İKÖ)'ye, 20 Ocak 1992'de AGİK'e, 2 Mart 1992'de BM'ye üye kabul edilmiştir.⁷

Eski Sovyetler Birliği döneminde ortaya çıkmış genişçaplı ve çözüm yolları çıkmaza giren Ermenistan-Azerbaycan çatışması zaman içerisinde devletlerarası ve global bir sorun haline gelmiştir. 1980'li yıllarının sonlarında Sovyetler Birliği'nin politik mekanında ortaya çıkmış bu çatışma birliğin çöküşünden sonra otomatik olarak iki yeni bağımsız devletin Azerbaycan ve Ermenistan cumhuriyetlerinin sorununa dönüşmüştür. Üzerinden yaklaşık 20 yıl geçmesine rağmen çatışma henüz kendi politik ve hukuki çözümüne kavuşmamıştır. Öncelikle, her iki ülkede birbirine yönelik daha da pekişmiş bir “düşman imajı” mevcuttur. Diğer bir taraftan, Ermenistan ile Azerbaycan arasında “ne savaş, ne barış” gibi belirsiz bir durum devam etmektedir. Her iki seçeneğin de düzene girmesi mümkün olmadığı için sorunun uluslararası

⁶İkili İlişkiler, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Karsdaki Baş Konsolosluğu,

<http://kars.mfa.gov.az/tr/content/3> Erişim tarihi: (05.05.2017)

⁷ Vefa Babayeva, Haydar Aliyev Dönemi Türkiye – Azerbaycan İlişkileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Mayıs 2013, s. 19

hukuk kuralları çerçevesinde çözümleri talep edilmektedir. Dünyanın önde gelen devletleri çatışma ile ilgili farklı tutum sergilediklerinden bu seçenek de real bir sonuç vermemektedir.⁸

Bağımsızlığın ilk yıllarında Ermenistan ile yaşanan savaş, Rusya'nın Azerbaycan'a ulaşım ambargosu koyması ve Çeçenistan savaşı nedeniyle önemli iki petrol boru hattının kullanılmaması, yönetim zaafı, kanuni düzendeki aksamlar, etnik bağlamda ayrımcı oluşumlar gibi sorunlar ekonomide buhran döneminin yaşanmasına neden oldu. 1991-1994 yılları bağımsızlığın ardından bir çok bütün problemle yüz yüze kalındığı, ülkede sosyal, siyasal ve ekonomik problemlerin bunalıma dönüştüğü bir dönem oldu. 1990 yılı ile karşılaştırıldığında 1994'de GSMH %50 azalma gösterdi. 1992-94 yıllarında hızla yükselmeye başlayan enflasyon %1764 ile 1994 yılında en yüksek düzeye ulaştı. 1991-94 yılları arasında GSMH ve enflasyonun yanı sıra döviz kuru, dış ticaret ve istihdam gibi makroekonomik göstergelerde de olumsuz gelişmeler yaşandı. Başta bağımsızlığın ilk yıllarında Ermenistan ile yaşanan savaş, savaş sonrasında Karabağ ve civar şehirlerin işgali ve işgalin ekonomik etkileri olmak üzere, bazı objektif sebeplerden dolayı bağımsızlığın ilk yıllarında serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde yaşanan ve makroekonomik göstergelere net bir şekilde yansıyan olumsuzluklar Haydar Aliyev'in iktidara gelmesi ile son buldu. Azerbaycan'da Haydar Aliyev'in iktidara gelmesiyle, iktisadi karar alma ve uygulama açısından önem arz eden

⁸ Emin Şihaliyev, "Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermenistan-Azerbaycan Çatışması", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 3(1), s. 140

siyasi istikrar sađlandı.⁹

Azerbaycan'ın içinde yer aldığı Kafkasya bölgesi, jeostratejik konumu itibariyle yeni dünya düzeninde büyük önem taşımaktadır.¹⁰ Kafkasya, genelde Soğuk Savaş sonrasında büyük güçler arasında çok sayıda konuda mücadele alanı oluşturması; özellikle de petrol ve doğalgaz açısından ciddi kaynak ve aynı zamanda transit bölge özelliğine sahip olması, bu özelliği nedeniyle de küresel enerji oyununda ve özellikle de Avrupa'nın enerji güvenliği açısından öneminin artması; Doğu-Batı ve Kuzey-Güney hatları üzerinde yer alması; 11 Eylül sonrasında ise küresel güvenlik bakımından direkt kendi önemi ve Orta Asya'ya geçiş noktası olması itibariyle dikkatlerin yoğunlaştığı bir coğrafya olmuştur. Bölgeyi çeşitli devletler için cazip kılan farklı nedenler olmuş, bu nedenle küresel ve bölgesel güçler Kafkasya'da etkin olmak özel çaba sarf etmişlerdir. Bunun yanında, Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecinde ve dağıldıktan sonraki dönemde bölgede etnik çatışmaların hiç eksik olmadığı da bilinmektedir. Özellikle, Azerbaycan açısından bakıldığında topraklarının Ermenistan tarafından işgal edilmiş olması, ülkenin en önemli meselesi olarak dikkat çekmektedir. Bu koşullar içerisinde isabetli dış politika izlemek, Azerbaycan açısından çok önemlidir.

İlham Aliyev kendi açıklamalarında, Azerbaycan'ın dış politikasının milli çıkarlara dayandığını, Azerbaycan'ın kendi dış

⁹ Osman Nuri Aras, Elçin Süleymanov, Ayaz Zeynalov, "Azerbaycanın Enerji Kaynakları Gelirlerinin Ülke Ekonomisine Etkisi", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi** 2(2), s. 3

politikasını Azerbaycan halkının milli çıkarlarına uygun bir şekilde gerçekleştirdiğini, uluslararası kuruluşlarda Azerbaycan'ın nüfuzunun ve rölünün arttığını vurgulamıştır. Bu dış politikanın temel amaçlarından biri Azerbaycan'ın küresel ve bölgesel açıdan mücadele değil, işbirliği alanı teşkil etmesi ve bir diğeryise içişlerine müdahaleye kesinlikle müsaade edilmemesi olmuştur.

İlham Aliyev döneminde Azerbaycan'ın dış politikasının temel önceliklerinden biri de çokyanlılıktır. Temeli Haydar Aliyev döneminde konan bu çok yanlılık Azerbaycan'ın jeopolitik konumunun ve uluslararası sistemdeki gücü bakımından küçük devlet olmasının mantıki sonucu olarak oluşmuştur. Azerbaycan'ın İlham Aliyev döneminde kabul edilen 23 Mayıs 2007 tarihli ilk Milli Güvenlik Belgesi Azerbaycan'ı “Batı ve Doğu'nun kavuştuğu coğrafyada bulunan, Avrupa'nın temel değerlerini paylaşan ve Avroatlantik güvenlik yapılanmasının ayrılmaz bir halkası olan ve aynı zamanda, İslam dünyasının bir parçası olarak” nitelendirmektedir. Milli Güvenlik Belgesi'nde “Azerbaycan'ın Hazar-Kafkasya coğrafyasında bölgesel işbirliği açısından çok önemli, çoğu zaman ise kilit devlet olduğu, bilhassa enerji ve taşımacılık projelerinin gerçekleştirilmesinde eşsiz rol oynadığı” da vurgulanmaktadır.¹¹

1.2. Azerbaycan'ın Baltik Ülkelerine Yönelik Dış Politikası

Azerbaycan Cumhuriyeti halihazırda çeşitli kıta ve ülkelerde çok sayıda diplomatik temsilcilikleri faaliyet göstermektedir. Böyle diplomatik nümayendeliklerden elli altısı büyükelçilik, on ikisi baş

¹¹Araz Aslanlı, **İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan Dış Politikası**, 09.09.2011, <http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=14&pid=10&lang=tr> Erişim tarihi (06.05.2017)

konsolosluk ve konsolosluk, beşi ise işyeri seviyesinde olmak suretiyle Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yurtdışında diplomatik misyonunu gerçekleştirirler.

Büyükelçilikler: ABD, Almanya, Arjantin, Avusturya, Belarus, Belçika, Birleşik Arap Emirlikleri, Bulgaristan, Büyük Britanya, Çek Cumhuriyeti, Çin, Estonya, Fransa Gürcistan, Hindistan, Endonezya, Ürdün, İran, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Kanada, Kore, Kuveyt, Küba, Kazakistan, Katar, Kırgızistan, Letonya, Litvanya, Libya, Macaristan, Malezya, Meksika, Marakeş, Mısır, Moldova, Hollanda, Özbekistan, Pakistan, Polonya, Romanya, Rusya, Sırbistan, Suudi Arabistan Krallığı, Slovenya, Suriye, Tacikistan, Tunus, Türkiye, Türkmenistan, Ukrayna, Japonya ve Yunanistan.

Konsolosluklar: İstanbul'daki Genel Konsolosluk, Kars'taki Genel Konsolosluk, Los Angeles Baş Konsolosluk, St Petersburg'daki Baş Konsolosluk, Yekaterinburgdaki Genel Konsolosluk, Aktaudaki Genel Konsolosluk, Batumideki Genel Konsolosluk, Tebriz'deki Genel Konsolosluk, Beyrut'taki Fahri Konsolosluk, Bratislavadaki Fahri Konsolosluk, Genuyadaki Fahri Konsolosluk ve Dubai.

Düzenli Görevler: Avrupa Konseyi, BM, AR-ın BM Cenevre bölümü ve diğer uluslararası örgütler Daimi Temsilciliği, NATO ve UNESCO¹²

1989'da Orta ve Doğu Avrupa'da meydana gelen halk ayaklanmalarının ardından Sovyetler Birliği'nin 1991'de yıkılmasıyla "Doğu Bloğu" sona ermiş, bunun sonucunda Orta - Doğu Avrupa,

¹²İkili İlişkiler, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Karsdaki Baş Konsolosluğu, <http://kars.mfa.gov.az/tr/content/3> Erişim tarihi (10.05.2017)

Kafkasya ve Orta Asya'da yeni ülkeler bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle ortaya çıkan yeni jeostratejik/politik gelişmeler “Yeni Dünya Düzeni” olarak algılanmış ve aynı isimle adlandırılmıştır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni (SSCB) oluşturan 15 cumhuriyetin istisnasız hepsinin 1991 döneminde bağımsız olmaları, başta SSCB ve ABD olmak üzere dünyadaki siyasi karar mercilerini hazırlıksız yakalamıştır.¹³

Ülkelerin gelişme düzeylerini tarihsel, ekonomik, sosyal, coğrafi, iklimsel ve stratejik faktörler belirlemekte; bu faktörlere bağlı olarak ülkeler arası benzerlik ve farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Ülkeler arasında veya bir ülkenin bölgeleri arasında görülen her türlü eşitsizlikler bölgesel dengesizlik olarak nitelendirilmekte ve bu dengesizlikler sosyo-ekonomik gelişmişlik farkını ortaya çıkarmaktadır. Dünyada tarih boyunca var olan ülkeler arası sosyoekonomik gelişmişlik farkı, 18. yüzyılda endüstri devrimi ile artmaya başlamış ve bu artış II. Dünya Savaşı sonrası daha da hızlanmıştır. Günümüzde, gelişmişlik farkının fazla olduğu bölgelerden biri de, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan ülkeler arasında görülmektedir.¹⁴

Bağımsızlığın ilk dönemlerinde (1992-1993 yılının başlarında) artık ülkeler arasında yeni ilişkiler yaranırdı. Bu kısa süre içinde birliğini

¹³ Necati İyikan, “ABD'nin Azerbaycan İlişkilerine Etki Eden Parametreler”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** • 21 / 2009, s. 256

¹⁴ Mehmet Gürbüz, Murat Karabulut, SSCB'nin Dağılmasıyla Bağımsızlığına Kavuşan Ülkelerde Sosyo-Ekonomik Benzerlik Analizi, * Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi / Kahramanmaraş 2009, ss. 31-32

örgütü yapısı oluştu: Devlet Başkanları Konseyi, Hükümet Başkanları Konseyi, Parlamentolararası Assemble, 1993 yılından Minskde yürütme sekreterlik faaliyet gösteriyor, Dışişleri Bakanlığı konseyi BDT ülkelerinin savunma bakanlar konseyi, sahevi işbirliği organı, Dış Ekonomi tesisatların rehberleri konseyi, petrol ve gaz üzere hükümetler konsey, ekonominin diğer alanlarında rehberlerin hükümetlerarası konseyi vb.

Birkaç yıl içinde BDT ülkeleri arasında ekonomik, sosyal, savunma vb. alanlarda karşılıklı ekonomik işbirliğinin ilke ve yönlerini belirleyen yüzlerce ikili ve çok taraflı anlaşmalar yapılmıştır.¹⁵

Azerbaycan ve Baltık ülkelerin uzun süre Rusya İmparatorluğu, daha sonra ise SSCB'nin bünyesinde olmaları onların arasında ekonomik ve kültürel ilişkilerin teşekkül bulmasına ortam yaratmıştır. 20. yüzyılın sonlarında Azerbaycan, Letonya, Estonya ve Litvanya'nın yeniden bağımsızlık kazanmaları, onların arasında var olan ilişkiler devletlerarası ilişkiler biçimine geçmiştir.¹⁶

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra çeşitli ülkelerle, özellikle, Baltık cumhuriyetlerle işbirliğine özel önem verdi. Bu da sebepsiz değildir. Öncelikle ülkemiz Baltık cumhuriyetler olan Litvanya, Letonya ve Estonya ile birlikte uzun süre eski SSCB terkinde olub. Bu ise söz konusu cumhuriyetlerle ülkemiz arasında derin ve kapsamlı işbirliğinin yeni dönemin gereklerine uygun şekilde kurulmasında yardımcı rol oynamıştır. Diğer yandan Baltık cumhuriyetlerle işbirliği

¹⁵ Cavid Hasanlı, Azerbaycan Cumhuriyeti BDT ülkeleri ile ekonomik ilişkilerinin karmaşık tetkiki, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bakü - 2015, s. 53

¹⁶ Nurlan Aliyev, **Azerbaycan'ın Baltık Ülkelerle İlişkileri, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Dış Politikasının Temel Yönleri** (1991-2016), Bakı – 2017, s. 521

Azerbaycan'ın Avrupa'ya entegrasyonu sürecine destek verdi.¹⁷

1.3. Baltik Ülkelerinin Genel Dış Politikası

SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan ülkeler, bağımsızlık öncesi izlenen politikalar nedeniyle sosyo-ekonomik ve kültürel olarak farklı özellikler göstermektedir. Bu ülkeler coğrafi olarak, Doğu Avrupa (Rusya, Belarus, Ukrayna, Moldova), Baltık (Estonya, Letonya, Litvanya), Kafkasya (Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan) ve Orta Asya ülkelerinden (Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan) oluşmaktadır.¹⁸

Estonya, Letonya ve Litvanya, bağımsızlıklarını 1940'da kaybetti. Yarım asrı geri kazanma umutları uzak görünüyordu. 1989'da meşhur Nazi-Sovyet Paktı (1939) 'un yıldönümünü kutladığı zaman bile birkaçı, üç cumhuriyetin iki yıl içinde devletlerini kurabileceğini öngördü. Açıklamanın bir bölümünü Perestroika ve Glasnost oluşturuyor, ancak Sovyet kontrolü altındaki özgürlüğü kazanmak için sadece Baltık halklarının kendileri geliyor. Baltık halkları için bu kadar yıldırıcı bir görev yeni bir şey değildi. Onların mücadeleleri kendi tarihlerine dayanıyordu. Baltık "yeniden canlanma" bilinçli olarak dokuzuncu yüzyılın ulusal uyanışını yansıtıyordu; üç cumhuriyet, diğer Sovyet uyruklarından farklı olarak, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında yirmi yıllık bağımsızlık durumuna ulaştı; elli yıl Sovyet iktidarıyla kendi ulusal kimliklerinden yararlanarak da rahatlık

¹⁷ Hülya Memmedli, **Yeni Azerbaycan**, 2011.-21 aprel.- s.7.

http://www.anl.az/down/megale/yeni_az/2011/aprel/170243.htm (Erişim Tarihi: 11.05.2017)

¹⁸ Mehmet GÜRBÜZ, Murat KARABULUT, **a.g.m**, s. 33

kazanmışlardır.¹⁹

Estonya, Letonya ve Litvanya, sanayileşme ve modernizasyonun gecikmesi nedeniyle Batı Avrupa ülkelerine kıyasla göreceli olarak daha düşük ekonomik gelişme göstermiş olan sözde Doğu Avrupa bloğunun bir parçasıydı. Sovyet yönetimi altında elli yıl geçiren Baltık Devletleri (eski SSCB cumhuriyetleri) 1990-1991'de bağımsızlığını tekrar kazanmış ve derhal piyasa ekonomisini ve Batı demokrasisini getirmeye başlamıştır. Farklı kültürel, dini ve tarihsel geleneklere rağmen, üç ülke kendilerini karşılaştırılabilir hale getiren oldukça homojen bir grup içeriyor. Aynı zamanda, komünist otoriter yönetime ilişkin tecrübeleri ve daha sonra sosyalizmin çöküşünden sonra hızlı bir ekonomik ve sosyal dönüşüme uğramaları nedeniyle, Baltık ülkeleri diğer Doğu-Orta Avrupa ülkeleriyle birtakım ortaklıklar sergilemektedir. Her şey, bağımsızlığın ilk yıllarında devasa özelleştirmeden geçti; hepsi yüksek enflasyon ve artan işsizlik yüzünden uğradı ve dolayısıyla insanlar maddi refahlarında azalma olduğunu düşünüyorlardı. Her ülkedeki sorunların kapsamı ve derinliği gerçekten farklı olmasına rağmen, hepsi ekonomilerini istikrara kavuşturmayı başardı ve şu anda hızlı bir GSYİH büyümesi yaşıyor. Baltık ekonomileri Avrupa'da en hızlı büyüyen GSYİH'ya sahiptir, aralarında Litvanya şu anda lider. Geçişlerinin başarısı, Baltık ülkelerinin 2004 yılında Avrupa Birliği ve NATO'ya üye olmasını sağladı. Yine de, birçok sosyal göstergeye göre, Baltık ve diğer Doğu

¹⁹John Hiden, Patrick Salmon, **The Baltic Nations and Europe: Estonia, Latvia and Lithuania in the Twentieth Century**, Routledge,

[https://books.google.az/books?hl=en&lr=&id=it-](https://books.google.az/books?hl=en&lr=&id=it-sAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=estonia+latvia&ots=qL9Qu1M0fw&sig=3XVhyA9I1MHBKmp1TqBXFPQgH-Y&redir_esc=y#v=onepage&q=estonia%20latvia&f=false)

[sAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=estonia+latvia&ots=qL9Qu1M0fw&sig=3XVhyA9I1MHBKmp1TqBXFPQgH-Y&redir_esc=y#v=onepage&q=estonia%20latvia&f=false](https://books.google.az/books?hl=en&lr=&id=it-sAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=estonia+latvia&ots=qL9Qu1M0fw&sig=3XVhyA9I1MHBKmp1TqBXFPQgH-Y&redir_esc=y#v=onepage&q=estonia%20latvia&f=false) , 2013, s. 1 (Erişim tarihi : 13.05.2017)

Avrupa toplumları, çeşitli derecelerde gelişmiş demokrasilerin gerisinde kalıyorlardı. Toplumsal konular (yoksulluk, gelir eşitsizliği, işsizlik ve ölüm) hala acil konular.²⁰

Baltık ülkeleri, ulusal kendi kaderini tayin etme konusunda, ulus devletlerden ziyade çok uluslu politikaların kurulmasına yol açan istisnai değildir. Ancak, sömürge sonrası devletlerin deneyimleri, milliyetçilerin baskın ulus ve ulusal vatanın bir ve aynı olduğu düşünülen model ulus-devlet fikrini istediği yerde çok canlı bir şekilde sergilediği için, bağımsız devlet özgürlüğünün çok etnik gerilimlerin çözülmesi.

Bununla birlikte, vatandaşlığa yönelik farklı tutumlar, bir yandan çok etnikli Estonya ve Letonya ile öte yanda Litvanya arasında hızla ortaya çıkmaya başladı. Bu, kısmen Cumhuriyet Egemenliği Beyannameleri'nde ve Estonya ve Letonya'nın, haklı ulusları için güvenli bir vatanın korunması ihtiyacı konusunda Litvanya'yı olduğundan çok daha fazla vurgu yaptığı anayasa değişikliklerinde yansıtıldı.

Bununla birlikte, şimdi üç Baltık devletinde gelişen çok partili bir siyasi sisteme geçiş, Estonya ve Letonya'da orada ikamet eden herkesin sağlanmasıyla siyasi partilerin oluşumu ya da üyeleri arasında eşlik etmemiştir. Estonya anayasası, yalnızca Estonya vatandaşlarının siyasi partilere üye olma hakkına sahip olduğunu öngörüyor; dolayısıyla, siyasi parti üyeliği, temel ulusların kendi politikalarının siyasal yaşamı içindeki egemenliğini teminat altına alarak, oldukça mono-etnik niteliktedir. Bir avuç siyasi partide, Estonya dışındaki insanlar üye sayısının yüzde 2 ila

²⁰ Jolanta Aidukaite, **The Emergence of the Post-Socialist Welfare State, The Case of the Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania,**

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:191772/FULLTEXT01.pdf> ,s. 17

Erişim tarihi: 14.05.2017)

8'ini oluşturuyor ancak daha genelde üyeleri yok.

Geçiş sırasındaki poliçeleri işaretlemek, özellikle tehlikeli bir egzersizdir. Bununla birlikte, çekincelerle, Litvanya, büyük ölçekli bir demokrasi karakteristiğinin özelliklerini daha fazla gösteriyor; buna karşılık Estonya ve Letonya bir etnik demokrasinin birçok özelliğini içeriyor gibi görünüyor.²¹

1.4. Baltik Ülkelerinin Kafkasya ve Özellikle Azerbaycan Politikaları

Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması, yirminci yüzyılın en önemli olaylarından biri olarak tarihe geçmiştir. Bunun nedenleri, II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya konjonktürünü yoğun bir şekilde belirleyen soğuk savaşın bitişine ve reel sosyalizmin çöküşüne işaret etmesinin yanı sıra, oluşan yeni siyasi dengelerin niteliğindedir.²²

Güney Kafkasya bölgesi, bölgenin bağımsızlığını kazanmadan çok önce çatışma ve istikrarsızlıkla uğraşıyordu. 1990'ların başında bölgede yaşanan etnik-politik çatışmalar, 50.000 kişinin ölümüne ve maddi imha edilmesine yol açtı ve politik istikrarsızlıktan, ekonomik zorluklardan ve bölgeyi nitelendiren ulusötesi örgütlü suçların artışına bağımsızlığın ilk

²¹Graham Smith, **The Baltic States: The National Self-Determination of Estonia, Latvia and Lithuania,**

<https://books.google.az/books?hl=en&lr=&id=7dy->

[DAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP8&dq=estonia+latvia&ots=gLmLJM_f-](https://books.google.az/books?hl=en&lr=&id=7dy-DAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP8&dq=estonia+latvia&ots=gLmLJM_f-)

[0&sig=EHPpP6MfQhx9M6nAH0AX4AP6SGE&redir_esc=y#v=onepage&q=estonia%20latvia&f=false](https://books.google.az/books?hl=en&lr=&id=7dy-0&sig=EHPpP6MfQhx9M6nAH0AX4AP6SGE&redir_esc=y#v=onepage&q=estonia%20latvia&f=false) , ssss. 181-182-191-201 Erişim Tarihi (15.05.2017)

²² Fırat MOLLAER, **Azerbaycan'da Demokrasi ve Geleceği Üzerine Bazı Gözlemler**, Bilgi (8) 2004, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/301121> , s. 63 Erişim Tarihi: (17.05.2017)

on yılında önemli ölçüde katkıda bulundu. Çatışmalar, Sovyetler Birliği'nin zayıflaması ve müteakiben dağılmasıyla başladı. Bu çatışmalar, etnik azınlıkların yaşadığı üç bölgenin toprak statüsüne odaklanmıştır: çoğunlukla Ermeni nüfuslu olan Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi, Azerbaycan; Abhazya Özerk Cumhuriyeti ve Güney Oset Özerk Eyaleti, hem Gürcistan'da.

Bunların hepsi ağırlıklı olarak iç güvenlik tehditleri olmasına rağmen, bölgeyi çevreleyen uluslararası çevre, öncelikle etnik-politik çatışmalara yabancı katılım yoluyla bölgesel sorunları bir araya getirir. Güney Kafkasya, stratejik konumu ve enerji kaynakları nedeniyle önem kazandı. Bölgenin Rusya ile İran arasında Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan stratejik konumu ve petrol ve doğal gaz kaynakları ile Hazar enerji kaynaklarının batıya doğru ihracı için baş rota olarak görev yaptığı gerçeği giderek artan miktarda jeopolitik dikkate neden oldu.²³

Bu doğrultuda Azerbaycan ve Baltık ülkeleri arasında ilişkiler teşekkül etmiş ve şu an gelişmektedir. Bu ülkelerin bir zamanlar aynı devletin sınırları içinde mevcut olmaları ve bununla ilgili aynı tarihi tecrübeyi bölüşmeleri anda bağımsız devletler olarak ilişkilerini karşılıklı anlayış şeklinde geliştirmeye olanak sağlar.

Hem Azerbaycan, hem de Baltık ülkelerin uluslararası ulaşım koridorları kavşağında yerleşmesi aralarında stratejik ulaşım koridorları alanında işbirliği için elverişli bir ortam yaratır. Letonya, Litvanya ve Estonya tarafından Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorununa ilişkin uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak devletlerin toprak

²³ Svante Cornell, **Nato's Role in South Caucasus Regional Security**,

<http://turkishpolicy.com/images/stories/2004-02-globalsecurity/TPQ2004-2-cornell.pdf> Erişim tarihi: (18.05.2017)

bütünlüğünün esas alınması ve sorunun barışçıl çözümünün desteklenmesi Azerbaycan için önemlidir. Böyle bir tutum Azerbaycan ve Baltık ülkeleri arasında çok taraflı ilişkilerin geliştirilmesi için sağlam esaslar yaratıyor.²⁴

²⁴ Nurlan Aliyev, **a.g.e**, s. 534

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN-ESTONİYA İLİŞKİLERİ

2.1. Siyasal İlişkiler

Estonya (resmi adı Estonya Cumhuriyeti) - Kuzey Avrupa'nın Baltık bölgesinde bulunan devlettir. Başkenti Tallinn şehridir. Estonya güneyinde Letonya, doğuda ise Rusya ile sınırlanmıştır. Kuzeyde Fin Körfezi Estoniyayı Finlandiya, Baltık Denizi ise İsveç'ten ayırır. Estonya arazisi 45.226 km², nüfusu ise 1.34 milyon kişidir. Ilımlı iklime sahip ülkedir. Estonlar fin grubuna dahil olan halktır, resmi dili Estonyalı dilidir, bu dil fin diline çok yakındır. Estonya bağımsızlığını 20 Ağustos 1991 yılında restore etmiştir. Estonya demokratik parlamenter cumhuriyeti olup, idari yönden 15 maakonda (bölge) ayrılmıştır. Estonya 29 Mart 2004 tarihinden NATO, 1 Mayıs 2004 tarihinden ise Avrupa Birliği'nin üyesidir. Eski SSCB Cumhuriyetleri arasında Estonya en yüksek kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla sahip ülkedir, BM Estoniyayı artık birkaç yıl önceden üst düzey İnsan gelişimi endeksine sahip olduğu için gelişmiş ülkeler grubuna dahil etti.²⁵

Estonya'nın siyasi rejimi parlamenter demokrasidir. Parlamentoda (Riigikogu) 101 sandalye bulunmaktadır. Anayasa uyarınca genel seçimler her dört yılda bir Mart ayında yapılmaktadır. Seçim barajı % 5'tir.

Estonya'da 1 Mart 2015 tarihinde yapılan son genel seçimler sonucunda Hükümet; Reform Partisi, Sosyal Demokrat Parti ve Pro Patria ve Res Publica Birliği'nin koalisyonundan oluşmuş, ancak ortaklar

²⁵Estonya Cumhuriyeti Bakü Büyükelçiliği hakkında

<https://oneclick.az/company/embassy-of-estonia-in-azerbaijan> Erişim tarihi: (19.05.2017)

arası anlaşmazlıklardan dolayı 7 Kasım 2016 tarihinde koalisyon dağılmış, 9 Kasım'da Parlamentoda yapılan güven oylaması sonucu 63'e karşı 28 oyla Roivas liderliğindeki Eston Hükümeti düşmüştür.

Hükümetin düşmesi sonrasında Merkez Partisi (MP) ile Sosyal Demokrat Parti (SDP) ve Pro Patria - Res Publica Birliği (IRL) yeni koalisyon Hükümetini oluşturmak üzere uzlaşmaya varmış, üç Parti arasında koalisyon anlaşması 21 Kasım 2016 tarihinde imzalanmıştır. Yeni Hükümet 23 Kasım 2016 tarihinde görevine başlamıştır.²⁶

1.3 milyon kişilik Estonya, geleceğini tamamen internet üzerine kurup ve dünyanın bir numaralı teknoloji devleti yolunda ilerliyor. SSCB den ayrılıp, bağımsızlığını ilan ettikten sonra gelirini sadece birkaç sanayi bitki ve kağıt üretiminden elde eden Estonya, 2000 yılından beri tüm programı ödemeleri internet üzerinden yapıyor.²⁷

Yeniden bağımsız Estonya için, Avrupa düzenine yeniden bütünleşme, yabancı ve ticaret politikalarında temel görev ve zorluklarından birini oluşturdu. Kasekamp (2001: 188) Baltık bölgesi bağlamında belirttiği gibi, "Birincil dış politika hedefi (Baltık devletleri), hızla Avrupa ve uluslararası kurumlara entegre olmaktı" dedi. Gerek AB gerekse NATO'ya katıldıktan sonra, bu hedefler Estonya tarafından tatminkar bir şekilde yerine getirilmiş kabul edilebilir. Ülke kendini Avrupa düzeninin bir üyesi haline getirdi ve Rusya'nın Sovyet sonrası

²⁶Estonya'nın Siyasi Görünümü, <http://www.mfa.gov.tr/estonya-siyasi-gorunumu.tr.mfa> Erişim tarihi: (20.05.2017)

²⁷Estonya hakkında bilmediğimiz ilginç gerçekler, May 6, 2016, <http://www.qafqaznews.az/2016/05/estoniya-haqqinda-bilm-diyimiz-maraqli-faktlar/> Erişim tarihi: (20.05.2017)

yörüngesinden uzaklaştı.

Şu anda, iki Asya ülkesinin Estonya'da bir elçiliği var, üç ek bir ülke bir konsolosluk ya da konsolosluk genel temsilcisi tarafından temsil edilmektedir. Ayrıca Estonya, bölgede 16 ek temsilcilik bulunduran Asya'da üç büyükelçilik kurdu. Böylece, temsildeki tutarsızlıktan yola çıkarak analiz edilen Estonya, dış ticaretteki çıkarlarını yurtdışında artan temsil ile sürdürmek istiyor. Aynı zamanda, başlıca ticaret ortaklarının çoğunun Tallinn'de temsil edilmesine rağmen, Asya güçleri şimdiye kadar Estonya topraklarında kalıcı bir temsilci kurma konusunda daha az istekli olmuştur.²⁸

Her iki devletin Rusya İmparatorluğu, daha sonra ise SSCB'nin bünyesinde olmaları dolayısıyla Azerbaycan ve Estonya arasında çeşitli alanlarda ilişkiler 20. yüzyılın sonlarında yeniden bağımsızlık kazanmalarına önce de olmuştur. Bağımsızlığın ilk yıllarında ise artık iki devlet arasında ilişkiler kuruldu. Estonya Cumhuriyeti tarafından Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı 1992 20 Şubat tanınmış ve iki devlet arasında diplomatik ilişkiler 1992 yılı 20 Haziran'da kuruldu. 2007 yılı Nisan 10-da Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Latviyadaki Büyükelçisi, konutu Riga kentinde olmak üzere aynı zamanda Azerbaycan Cumhuriyeti Estonya Cumhuriyeti'nde Büyükelçisi olarak atandı. 2010 yılının sonunda Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Estoniyadaki Büyükelçiliği Tallin kentinde faaliyete başlamıştır. 2005 Şubat 22 Estonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçisi Azerbaycan'a akredite edilmiştir. 2014 Ağustos 26-dan Estonya Cumhuriyeti'nin Bakü'de

²⁸ Sami Honkasalo, **Estonia and Asia Proposal for a Strategic Framework in the 21st Century**, <http://www.evi.ee/wp-content/uploads/2015/03/EVI-Honkasalo-1.pdf> , ss. 1-4

Erişim tarihi: (22.05.2017)

diplomatik ofisi faaliyete başlamıştır.

Diplomatik ilişkilerin yaratılmasından sonraki dönem içinde üst düzey karşılıklı ziyaretler baş tutmuş, ikili ilişkilerin gelişmesinde yasal zemin olarak hareket eden sözleşme ve belgeler imzalanmıştır. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, 6-8 Nisan 2010 tarihleri arasında Estonya'da devlet seferinde, 12-15 Ocak 2009 tarihlerinde ise Estonya Cumhurbaşkanı Toomas Hendrik Ilves Azerbaycanda seferde olmuşlar.²⁹

Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinde Azerbaycan-Estonya Parlamentolararası İlişkiler Dostluk Grubu 5 Aralık 2000 yılında, Estonya Parlamentosu'nda ise Estonya-Azerbaycan Parlamentolararası İlişkiler Dostluk Grubu 4 Mart 2007 yılında kurulmuştur. Azerbaycan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ve Estonya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı arasında ilk siyasi istişareler 1999 yılının Aralık ayında Estonya'da geçirilmiştir. Taraflar Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorununun uluslararası hukukun ümumtanınmış ilkeleri ve normları, özellikle BM Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararlarına ve AGİT'in Lizbon Zirvesi'nin üç ilkesine, uygun olarak egemenlik, toprak bütünlüğü ve sınırların dokunulmazlığı ilkelerine dayalı sürede çözümünden önemini vurguluyorlar. Taraflar Ermenistan-Azerbaycan sorununun toprak bütünlüğü ve sınırların dokunulmazlığı ilkelerine dayalı ve BM ve AGİT sorunun çözümüne yönelik uygun çözümlük ve ilkelerine uygun olarak çözümlmesini destekliyor ve sorunun düzenlenmesinde AGİT'in rolünü özel vurguluyorlar.³⁰

²⁹ Nurlan Aliyev, **a.g.e**, s. 530

³⁰ **Azerbaycan Cumhuriyeti ve Estonya Cumhuriyeti arasındaki ilişkilere dair Sertifika**, http://www.mfa.gov.az/files/file/Az%C9%99rbaycan%20v%C9%99%20Estoniya_.pdf , sss. 4-5-6
Erişim Tarihi: (24.05.2017)

2010'da Estonya'da Azerbaycan toplumunun yaratılmasının 100 yıldönümü kaydedildi. Bu tarihi olgu Azerbaycan ve Estonyalı halklarının ilişkilerinin eski tarihinden haber verir. Hele 19. yüzyılın 50'li yıllarında Yuhan Kiyv, Gustav Wolf ve Anna Haov dahi Azerbaycan şairi Mirze Şefi Vazehin eserlerini Almanca dilinden Estonyalı tercüme ettiler. Şu anda Estonya'da 2 binden fazla Azerbaycanlı yaşıyor. Azerbaycanlılar Estonya sosyal-siyasi hayatında aktif yer alıyorlar. Azerbaycanlılar Estonya parlamentosunda de temsil edilirler.³¹

2.2. Ekonomik İlişkiler

Estonya, üç Baltık devletinin en kuzeyde olanıdır ve Baltık Denizinin doğu kıyılarında yer alan ağırlıklı olarak düz bir ülkedir.

2014 itibariyle Estonya ekonomisinin en önemli sektörleri, toptan ve perakende ticaret, taşımacılık, konaklama ve gıda hizmetleri (%22.5) ve sanayi (%21.1) ile, kamu yönetimi, savunma, eğitim, sağlık ve sosyal hizmet faaliyetleri (%15.4) şeklindeydi.³²

İki devlet arasında ekonomik ilişkiler gelişme aşamasındadır. 2009 yılı 12 Ocak Estonya Cumhurbaşkanı'nın Azerbaycan'a resmi ziyareti çerçevesinde Azerbaycan-Estonya iş forumunun geçirilmesi ekonomik ilişkilerin gelişmesine olumlu etkileyen bir faktördür. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev törende konuşma yaparak iş forumun işbirliğinin daha da genişletilmesi için büyük önem arz edeceğini belirtti. endrik Ilves ise Estonya iletişim teknolojileri alanında kazandığı büyük

³¹Azerbaycan - Estonya ilişkileri, <http://lib.aliyevheritage.org/az/6966585.html> Erişim tarihi: (22.05.2017)

³²Estonya, <http://www.avrupa.info.tr/tr/estonya-76> Erişim tarihi: (23.05.2017)

başarıları Azerbaycan'la yakından paylaşmaya ve bu alanda sıkı işbirliğine hazır olduğunu bildirdi. 28 Eylül 2009'da BM Genel Kurulu'nun 64. oturumunda katılmak için New York'ta bir iş gezisi olan Azerbaycan Dışişleri Bakanı estonyalı meslektaşısı ile iki ülke arasında bilgi ve iletişim teknolojileri alanında işbirliği anlaşması imzaladı. 2009 yılının Ocak-Kasım aylarında Azerbaycan'ın Estonya ile ticari ilişkiler gösterildiği gibi olup (bin ABD doları ile) - ithal 1698,7, ihracat 372,8.³³

Vaktiyle SSCB terkininde aynı siyasi-ekonomik mekanda olmuş Azerbaycan ve Estonya yeniden bağımsızlık kazanmalarına sonra iki devlet arasında şekillenen ekonomik ilişkiler gelişmektedir. İlişkilerin gelişmesi için büyük potansiyel mevcuttur. Azerbaycan gıda sanayi, elektrik malzemeleri, tekstil, mobilya ve ahşap sanayi, turizm alanlarında işbirliği yapmakta, Estonya ise kendisinin BİT ve e-hükümet alanındaki imkanlarını hayata geçirmekte ilginçtir. Azerbaycan Cumhurbaşkanınının 21 Kasım 2011 tarihli 1850 numaralı serencamı ile Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Azerbaycan-Estonya Hükümetlerarası Komisyonu oluşturulur. Bu komisyonun ilk toplantısı 2012 yılı 28 Haziran da Bakü'de, 2. oturumu ise 29-30 Eylül 2014 tarihlerinde Tallin kentinde yapıldı. Azerbaycanlı biznesmenler Estonya 1 Aralık 2014 tarihinden faaliyete başlayan ve iş adamları için amaçlanan elektronik rezidentlik (e-residence) sisteminden yararlanırlar. Bu sistem dış ülkelerden olan iş adamlarına ülkede faaliyet göstermek ve işletmecilik yapmak için elektronik ortamda kayıt olmağı sağlar.

İki ülke arasında ekonomik ilişkilerin gelişmesinde önemli rol

³³Azerbaycan - Estonya ilişkileri, <http://lib.aliyevheritage.org/az/6966585.html> Erişim tarihi: (24.05.2017)

oynayan ve şirketler arasında işbirliği için bir platform olarak hareket eden iş forumları geçirilmiştir. Öyle ki, Azerbaycan-Estonya İş Forumu 2007 yılı 29 Ekim Bakü'de, Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomik Kalkınma Bakanlığının organizasyonu ile 2008 yılı Ocak 24 Tallinde Azerbaycan-Estonya İş Forumu, Azerbaycan-Estonya İKT İş Forumu 2009 yılında yanvarın 13-de Bakıda ve 2012 yılı 29 Haziran'da Bakü'de Azerbaycan-Estonya İş Forumu yapıldı.

Azerbaycan ve Estonya arasındaki ekonomik ilişkiler son zamanlarda artmaktadır. İlişkilerin gelişmesi için büyük potansiyel mevcuttur. Azerbaycan tarafı gıda sanayi, elektrik malzemeleri, tekstil, mobilya ve ahşap sanayi, turizm alanında işbirliği yapmakta, Estonya tarafı ise kendisinin BİT ve e-hükümet alanındaki tecrübesini bölüşmekte ilinçtir.

Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ve Estonya Cumhuriyeti Hükümeti arasında ticari-ekonomik işbirliği Hükümetlerarası Komisyon Azerbaycan Cumhurbaşkanınının 21 Kasım 2011 tarihli, 1850 sayılı kararı ile kurulmuştur. Azerbaycan yandan komisyonun eş başkanı İletişim ve Bilişim Teknolojileri Bakanı Ali Abbasov, Estonya yandan ise ekonomik ilişkiler ve iletişim Bakanı Yuhan Parts.³⁴

İki ülke arasında ticaret hacminin önemli bir bölümünü tarım, gıda, hafif, kimyasal, petrol ve inşaat sanayi ürünleri tutuyor.³⁵

³⁴ Azerbaycan Cumhuriyeti ve Estonya Cumhuriyeti arasındaki ilişkilere dair Sertifika, http://www.mfa.gov.az/files/file/Az%C9%99rbaycan%20v%C9%99%20Estoniya_.pdf , s. 7

Erişim tarihi:(25.05.2017)

³⁵ Nurlan Aliyev, a.g.e, s. 532

2.3. Kültürel İlişkiler

Böyle yönelik Estonya-Azerbaycan ilişkilerini kurmuş "Kafkasyalı" Estonyalı muhacirlerden Otto Johannes Kiisel (1886-1967), Peter Friedrich Kıyv (1866-1946), Yoosep Robert Rezold (1847-1909) ve Tiit Teder gibi tanınmış edebiyat, kültür ve basın görevlilerinin yaratıcılığını örnek olarak sunmak mümkündür.

Gösterilen Estonyalı aydınları Azerbaycan'ın geçmişi, coğrafyası ve doğası, hanlıkların tarihi, şehirleri, edebiyat ve kültürü, ayrıca diğer etnokültüroloji değerleri konusunda Estonyalı dilinde Kafkasya'da bir takım eserler yaratmış, tercüme yapmış ve tarihi vatanlarında yayın ettirmişlerdir. O.Y. Kiiselin "Aşık Garip" destanından bazı tercüme, "Kafkas Tatarları masalları" (Azerbaycan masallarından parçalar), "Doğu kadınlarının hayatından notlar" adlı eserleri, ayrıca Bakü'nün tarihine ve mimarisine adanmış denemeler, P.F. Kıyv tarafından kaleme alınmış hikaye, deneme ve trafik kayıtları da dahil olmak üzere, "Üye Süleyman", "Kafkasya'dan mektuplar" gibi eserleri, Y.R. Rezoldun "Kafkas mektupları" silsilesi, T.Tederin "Kafkas halklarının yaşam ve meşetinden sayfalar" başlıklı makaleler yazıları 1878-1914 yıllarında "Eesti Postimees" ("Esperanto poçtalyonu"), "Kodu" ("Ev"), "Perekonnaleht" ("Aile sayfası"), "Eesti kiryandus" ("Esperanto edebiyatı") adlı gazete ve mecmualar aracılığıyla Estonyalı okurlarına sunulmuştur.³⁶

İki ülke arasında bilim, kültür ve eğitim alanlarında da işbirliği mevcuttur. "2007-2015 yıllarında Azerbaycan gençlerinin yabancı ülkelerde eğitimi Devlet Programı" na Tallinn Teknik Universtiteti ve

³⁶Mahir Hamzayev, **Baltık ülkelerinde Azerbaycan kültürel mirasını yayma yolları,**

http://525.az/site/?name=xerber&duzelis=0&news_id=49308#gsc.tab=0 Erişim tarihi: (27.05.2017)

Tartu Üniversitesi de eklendi.³⁷

Bu iki ülke arasında kültürel ilişkiler son yıllarda yüksek gelişme hızı alıp. Azerbaycan halkının en değerli milli yapılarından olan "Kitab-ı Dede Korkut" Estonyalı dilinde yayınlandı. Estonca-Azerbaycanca sözlüğün yayınlanması ise Çince ve Azerbaycan halklarının iletişim kurmağını kolaylaştıran güzel malzemedir.³⁸

Düzenli olarak Estoniyanın büyük bilgi portalları olan delfi.ee ve postimees.ee internet sayfalarında Azerbaycan gerçekleri, ülkemizin gelişmesi, bölgede mevcut durum, Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorunu, Hocalı Soykırımı ve s. konularda makaleler baskı ettiriliyor, yerel televizyon kanallarında Ermenistan Azerbaycan Dağlık-Karabağ sorunu, Hocalı Soykırımı, Azerbaycan'ın kültürü, tarihi, elde ettiği başarıları yansıtan animasyon sergileniyor.³⁹

³⁷ Nurlan Aliyev, a.g.e, s. 533

³⁸ Azerbaycan - Estonya ilişkileri, <http://lib.aliyevheritage.org/az/6966585.html>

Erişim tarihi: (28.05.2017)

³⁹ Azerbaycan Cumhuriyeti ve Estonya Cumhuriyeti arasındaki ilişkilere dair Sertifika http://www.mfa.gov.az/files/file/Az%C9%99rbaycan%20v%C9%99%20Estonya_.pdf , s. 10 Erişim tarihi (28.05.2017)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAJYCAN-LETONYA İLİŞKİLERİ

3.1. Siyasi İlişkiler

Letonya Azerbaycan'ın bağımsızlığını 1992 yılının 8 Ocak tarihinde tanımış, ülkelerimiz arasında diplomatik ilişkiler 11 Ocak 1994 yılında kurulmuştur. Azerbaycan'ın Latviyadaki Büyükelçiliği 2005, Letonya'nın Azerbaycan Büyükelçiliği ise 2006 yılında kurulmuştur.⁴⁰

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra çeşitli ülkelerle, özellikle, Baltık cumhuriyetlerle işbirliğine özel önem verdi. Bu da sebepsiz değildir. Öncelikle ülkemiz Baltık cumhuriyetler olan Litvanya, Letonya ve Estonya ile birlikte uzun süre eski SSCB terkininde olub. Bu ise söz konusu cumhuriyetlerle ülkemiz arasında derin ve kapsamlı işbirliğinin yeni dönemin gereklerine uygun şekilde kurulmasında yardımcı rol oynamıştır. Diğer yandan Baltık cumhuriyetlerle işbirliği Azerbaycan'ın Avrupa'ya entegrasyonu sürecine destek verdi.

Bu anlamda günümüzde Azerbaycan'ın işbirliği yaptığı Avrupa ülkelerinden biri olarak Letonya özel öneme sahiptir. Bu günlerde Letonya Cumhuriyeti İçişleri Bakanı Linda Murniessenin başkanlığındaki heyet ülkemize ziyareti ise iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin güçlendirilmesi açısından olumlu değerlendirilebilir. Bayan Murniesse ile görüşmede Cumhurbaşkanı İlham Aliyev Riga seferinden sonra Latviyadan Azerbaycan'a ilk kez böyle üst düzey heyetin gelmesinin önemini kaydederek, ziyaretin ikili ilişkilerin gelişmesi açısından başarılı olacağını söyledi. Buna karşılık, Letonya yetkilisi

⁴⁰Azerbaycan - Letonya ilişkileri, 25.02.2013,

http://www.mfa.gov.az/files/file/Az%C9%99rbaycan%20-%20Latviya_.pdf

Erişim tarihi:(30.05.2017)

ülkesinin Azerbaycan'la ilişkilere özel önem verdiğini, bu açıdan ziyaretin büyük önem taşıdığını bildirdi.⁴¹

Azerbaycan ve Letonya devlet başkanlarının ilk toplantısı 8 Temmuz 1997 yılında NATO'nun Madrid'de yapılan Zirve toplantısı sırasında olmuştur. Aynı gün Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev ile Letonya Cumhurbaşkanı G.Ulmanis arasında görüşme yapıldı. Görüşmede iki ülke arasında ilişkilerin geliştirilmesi perspektifleri ele alındı.

10 Eylül 1999 yılında Yalta'da "Baltık-Karadeniz işbirliği: 21.yüzyıl Avrupa entegrasyonuna doğru ayırıcı hatlar" konulu uluslararası konferans yapıldı. Konferans sırasında Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, Letonya yeni seçilen Cumhurbaşkanı V.Vike-Frayberga ile görüştü.

2001 Temmuz 9-12-de Letonya'nın Dışişleri Bakanı İndulis Berziņš resmi ziyaret Bakü'de olup. Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev Letonya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı İndulis Berziņš'in başkanlığındaki heyeti kabul etti. Kabul sırasında Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev söyledi: "Azerbaycan'ın Avrupa Konseyi'ne kabul sürecinde bizi hep desteklediynize dolayı size ve Letonya hükümetine bir kez daha teşekkür etmek istiyorum. İş böyle sonuçlandı ki, bizi Avrupa Konseyi'ne artık Letonya'nın başkanlığında döneminde kabul ettiler. Vurgulamak hoştur ki, bizim ortak çabalarımız bu tür sonuçlandı. Aynı zamanda, Avrupa Konseyi Dönem Başkanlığını ediyordunuz ve orada iyi konuşma söylediniz. Gördüğünüz gibi, biz birbirimize çok yoğun

⁴¹ Hülya Memmedli, **Yeni Azerbaycan**.- 2011.-21 aprel.- S.7.

http://www.anl.az/download/meqale/yeni_az/2011/aprel/170243.htm Erişim tarihi: (01.06.2017)

yaklaştık ". 2005 Ekim 3-4-de Letonya Cumhurbaşkanı hanım Vayra Vike - Freyberga Azerbaycana resmi sefere gelib. Bu sefer ülkeler arası ilişkilerde yeni bir aşamanın temelini koydu. İki ülke Cumhurbaşkanı'nın görüşmesinde ülkeler arasındaki işbirliğinin daha da geliştirilmesinin gerekliliği vurgulandı. Letonya Cumhurbaşkanı ülkesinin Azerbaycan'ın Avrupa yapılarına entegrasyonunu daima destekleyeceğini belirtti. Letonya'nın Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun ülkemizin toprak bütünlüğü çerçevesinde çözümüne taraftar olduğu vurgulandı. Taraflar uluslararası güvenlik, bölgedeki mevcut sorunların giderilmesi konularında, ülkelerimiz arasında ilişkilerin perspektifleri hakkında görüş alışverişinde bulundu.

2008 yılı Nisan ayının 3-de Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, NATO Zirvesi'ne katılmak üzere Romanya'ya ziyaret etti ve Bükreş'te Letonya'nın 2007 yılında Cumhurbaşkanı seçilen Valdis Zatlersle görüştü. Görüşmede iki ülkenin siyasi, ekonomik ve diğer alanlarda ilişkilerinin gelişmesi vurgulandı. Devlet başkanları Azerbaycan ve Letonya Avrupa'nın enerji güvenliği alanında işbirliğini özel vurguladılar.

2009 Ağustos 9-da Latviyanın yeni Cumhurbaşkanı Valdis Zatlers Azerbaycana resmi sefere gelib. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Letonya Cumhurbaşkanı Valdis Zatlersle baş başa görüştü. Görüşmede devlet başkanları iki ülke arasındaki ilişkilerin siyasi, ekonomik ve diğer alanlarda gelişmesinden memnuniyet ifade etti.⁴²

⁴²Azerbaycan - Letonya ilişkileri, <http://lib.aliyevheritage.org/az/2724119.html>

Erişim tarihi: (01.06.2017)

3.2. Ekonomik İlişkiler

Aslında, Letonya'nın respublikamızla çeşitli alanlarda işbirliğine büyük ilgi göstermesi hiç de rastgele karakter taşıyor. Bildiğimiz gibi, Azerbaycan'ın elverişli coğrafi konumu, Avrupa ile Asya'yı birleştiren önemli siyasi, ekonomik koridor rolünü oynaması birçok ülke gibi Letonya'nın da dikkatini çekmektedir. Ayrıca, Azerbaycan'ın kendisinin son yıllarda ulaştığı gelişme göstergeleri, cumhuriyetimizin bölgede lider devlete dönüşmesi, aynı zamanda ülkemizin her alanda bağımsız siyaset yeritmesi ve enerji politikasında Avrupa mekanı ile işbirliğine özel önem vermesi de ülkemizin ortaklık kısmında olumlu uluslararası imajını şekillendiren önemli etkenlerdendir. Sahip olduğu zengin hidrokarbon rezervleri sayesinde Avrupa'nın enerji güvenliğinin temininde vazgeçilmez konuma sahip olan Azerbaycan'da oluşturulan elverişli iş ortamı ve geniş ekonomik gelişme potansiyeli de cumhuriyetimizin ortak ülkelerle daha yoğun işbirliğine olanak sağlar.⁴³

Azerbaycan-Letonya arasında karşılıklı ticaret hacmi üzere göstergeler yüksek olmasa da, bu alanda yavaş yavaş ilerleme edilir. Letonya'da 30'a yakın Azerbaycan-Letonya ortak işletmesi faaliyet göstermektedir. 2009 yılının ilk çeyreğinde Letonya ve Azerbaycan arasındaki ticaret alışverişi artış kaydedildi. 2006 yılının Ekim ayında Riga Azerbaycan-Letonya iş forumu yapıldı. İş forumunda her iki taraftan 100 kadar işadama katıldı.

2009 yılının Ağustos ayında Bakü'de sonraki Azerbaycan-Letonya iş forumu yapıldı. Her iki ülkenin cumhurbaşkanları forumun işinde

⁴³Hülya Memmedli, **Yeni Azerbaycan.**- 2011.-21 aprel.- S.7.

http://www.anl.az/down/meqale/yeni_az/2011/aprel/170243.htm Erişim tarihi: (02.07.2017)

katıldı. İş forumunda Azerbaycan'dan 120 kadar şirketin temsilcisi ve Latviyadan 75 iş adamı katıldı.⁴⁴

Letonya'da 260 dan fazla Azerbaycan sermaye sahip şirket faaliyet gösteriyor. Hazırda Azerbaycanda hizmet, sanayi, ticaret, bankacılık ve sigorta işi alanlarında Letonya yatırımları ile 17 şirket çalışıyor.

Letonya istatistiklerine göre, 2011 yılında bu ülkenin Azerbaycan ile dış ticaret hacmi 27 milyon avro teşkil edib ki, bu da 2010 yılına kıyasla yüzde 45 fazladır. Ayrıca mal ve hizmet ihracatı 23 milyon Euro (artış yüzde 45), mal ve hizmet ithalatı dört milyon Euro (artış yüzde 50) oluşturdu.

2011 yılında Letonya Azerbaycan'a 18,1 milyon Euro değerinde mal ihraç etti, Azerbaycan'dan ise bu ülkeye 3,3 milyon Euro değerinde mal ithal edildi. 2012 yılının üç çeyreğinde Letonya Azerbaycan'a 12,1 milyon Euro değerinde mal ihraç etti, Azerbaycan'dan 1,3 milyon Euro tutarında mal ithal etti.

Latviyadan Azerbaycan'a ihraç edilen başlıca mallar hayvancılık, metal eşya, gıda ürünleri ve kimya sanayi ürünleridir. Azerbaycan'dan göre, mineral ürünler ve gıda ürünleri ithal ediliyor.⁴⁵

2012 yılının Kasım 28-de Azerbaycan-Letonya iş forumu yapıldı. Tedbiri Ekonomik Kalkınma Bakanı Şahin Mustafayev açarak Azerbaycan ile Letonya arasındaki işbirliğinin başarıyla geliştiğini kaydetti. Bakan ülkelerimiz arasındaki ilişkilerin dostluk ve ortaklık ilkeleri üzerine kurulduğunu, karşılıklı ziyaretlerin ikili ilişkilerin

⁴⁴Azerbaycan-Letonya-ilişkileri, <http://lib.aliyevheritage.org/az/2724119.html>

Erişim tarihi:(02.06.2017)

⁴⁵Başbakan: "Azerbaycan'la Letonya arasında siyasi diyalog ekonomik ilişkilerin gelişmesine yardım ediyor ", Milli.Az, <http://news.milli.az/politics/154036.html> Erişim tarihi: (03.06.2017)

gelişmesinde önemli önemini vurgulamıştır.

İş forumda Letonya Cumhuriyeti Başbakanı Valdis Dombrovskis konuşma yaparak ülkesinde hızla gelişen Azerbaycan ile işbirliğine özel önem verildiğini kaydetmiş, ekonomik ilişkilerin daha da genişletilmesi için büyük potansiyelin olduğunu, iş forumunun bu yönde önemini vurgulamış, işadamlarını aktif işbirliğine davet etmiştir.⁴⁶

3.3. Kültürel İlişkiler

Letonya-Azerbaycan kültürel ilişkilerinin temelini atılması konuşurken 19. yüzyılın sonlarından başlayarak yirminci yüzyılın üçüncü onilliyine kadar Azerbaycan'da yaşayarak faaliyet göstermiş latış aydınlarından öncelikle Letonya'nın Halk yazarı (1947) Ernesta Birznieks-Upitis (1871-1960), eğitimci, leksikograf ve yayıncı Yekabs Dravin-Dravnieks (1858-1927), yazar, gazeteci ve çevirmen Pavils Rozitis (1889-1937), öğretmen ve yazar Sudrabu Edjus (1860-1941; asıl adı ve soyadı - Moris Eduard Zilber), kalem ve fırça ustası Yanis Yaunsudrabiņš (1877-1962) gibi tanınmış militanların isimlerini çekmek gerekir.

Bunların yanında, Letonya Yazarlar Birliği Başkanı (1941-1954), Halk yazarı (1943), ünlü nasir, oyun yazarı, şair, çevirmen ve edebiyat eleştirmeni olarak tanınmış, daha sonra ise Sovyet Latviyasının devlet adamı olmuş Andreys Upitis (1877-1970) I. Dünya Savaşı döneminde - 1915 yılında Azerbaycana penah getirmiş ve bir süre Bakü'de latış

⁴⁶Azerbaycan-Letonya ekonomik ilişkilerinin daha da genişletilmesi için büyük potansiyel vardır, AzerTAc, 29 Kasım 2012, <http://www.azerbaijan-news.az/index.php?mod=3&id=17954>
Erişim tarihi: (03.06.2017)

meslektaşı E.Birznieks-Upitisin yanında kalarak yazıp-yaratmıştır

Yukarıda adı geçen yazar P. Rozitis de I. Dünya Savaşı yıllarında Azerbaycana penah getirmiş ve 1915-1918 yıllarında Bakü'de "Nobel kardeşleri" petrol sanayi şirketinde çalışmıştır. Bakü'de yazmış bu latış yazarı ayrıca aile mutluluğunu Bakü'de bulmuş ve burada Antoniya isimli hanımla evlenmiştir (1917 yılında Bakü'de onların ilk çocuğu - Viestards adlı oğulları dünyaya geldi).

E. Birznieks-Upitisin "Kafkas hikayeleri" koleksiyonu, A. Upitisin "1915 yılında Bakü'de" başlıklı makaleler anıları, S. Edjusun "Güney seması altında", "Yunus" ve bu gibi diğer eserleri Azerbaycan konusunda oluşturulmuş çalışmalardır.

Gösterilen yaratıcı insanlarla sıra, tanınmış latış yazarı ve edebiyat eleştirmeni, 1928-1930 yıllarında bağımsız Letonya'nın Dışişleri Bakanı olmuş devlet adamı Antons Balodis (1880-1942; edebi takma - Antons Krauya) Fransız dili öğretmeni olarak 1911-1920 yıllarında Bakü'de çalışmış, aynı zamanda 1915 yılından beri Bakü'de Lehçe savaş mültecileri komitesinin başkanı olarak çalışmıştır. Dahası, görkemli latış bestecisi, eğitimci ve iletken Yazeps Medinş (1877-1947) Bakü Opera Tiyatrosu'nun horo ve orkestra şefi olarak 1916-1922 yıllarında Azerbaycan'da yaşayıp çalışmıştır.⁴⁷

Azerbaycan-Letonya kültürel ilişkileri gelişmektedir. 31 Ocak 2007 yılında Riga "M.F.Ahundov adına Azerbaycan Milli Kütüphanesi ile Letonya Ulusal Kütüphanesi arasında işbirliği Anlaşması" ve "M.F.Ahundov adına Azerbaycan Milli Kütüphanesi ile Letonya

⁴⁷Mahir Hamzayev, **Baltık ülkelerinde Azerbaycan kültürel mirasını yayma yolları,**

http://525.az/site/?name=xeber&duzelis=0&news_id=49308#gsc.tab=0 Erişim tarihi: (04.06.2017)

Akademik kütüphanesi devlet ajansı arasında işbirliği Anlaşması" imzalandı. Azerbaycan Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteği ile 9 Mayıs 2007 yılında Riga Azerbaycan'ın ünlü muğam ustası A.Gasimovun konser programı düzenlendi. 30 Mayıs 2007 yılında Letonya azerbaycanlılarının "Ocak" Kültür Merkezi bünyesinde Pazar Günü Okulu açıldı. Azerbaycan'ın Latviyadaki Büyükelçiliği'nin organizasyonu ile Hocalı soykırımının 18. yıldönümünün arifesinde Letonya'nın en tanınmış "Telgraf" gazetesinde Azerbaycan, onun çağdaş gelişmesine, Azerbaycan-Letonya ilişkilerine adanmış özel baskı yayınlanmıştır.⁴⁸ Not edelim ki, iki ülke arasındaki kültürel ilişkilerin gelişmesinde Latviyadaki Azerbaycan diasporasının etkinliğinin önemi özel yere sahiptir. 2007 yılı Mayıs ayının 30-da Letonya azerbaycanlılarının "Ocak" Kültür Merkezi bünyesinde Pazar Günü Okulu açıldı.⁴⁹

Latviyadaki "Ocak" Kültür Merkezi 17 Ocak 2007 yılından itibaren faaliyet göstermektedir. Merkez Azerbaycan'da demokrasinin gelişmesi alanında kazanılmış başarıların, cumhuriyetimizin ekonomik gelişiminin tebliğine yönelik bilgi kampanyası geçiriyor. Örgütün temel amacı Karabağ sorunu konusunda Azerbaycan'ın zengin tarihi ve kültürel mirası hakkında gerçeği Letonya kamuoyuna iletmektir. Organizasyon her yıl Letonya Seyminin milletvekillerinin ve gazetecilerin katılımı ile Azerbaycanlıların soykırımı gününe, 20 Ocak faciasına, Hocalı soykırımına adanmış gösteriler geçiriyor. Letonya'da

⁴⁸Azerbaycan - Letonya ilişkileri, <http://lib.aliyevheritage.org/az/2724119.html>

Erişim tarihi: (04.06.2017)

⁴⁹Hülya Memmedli, Yeni Azerbaycan.- 2011.-21 aprel.- S.7.

http://www.anl.az/down/meqale/yeni_az/2011/aprel/170243.htm Erişim tarihi: (04.06.2017)

yaşayan ve eğitim alan Azerbaycanlı Gençler Cemiyeti bu kurumun başarılı çalışmasında önemli bir rol oynar. Bu toplum gençlerde yurtseverlik ruhunun güçlenmesi, milli-manevi değerlerin korunması için sürekli çalışır. Latviyadaki Azerbaycanlı gençler Dünya Azerbaycanlılarının Dayanışma Günü'nde dahi bestekar Üzeyir Hacıbeylinin "Arşın mal alan" operettasını sahneye koymuşlardır. "Ocak" Azerbaycan Kültürü Merkezi yanında kurulan "Pazar" okulunda çocuklara ana dili öğretiliyor, onlara Azerbaycan edebiyatı, halkımızın zengin tarihi ve kültürü, ulusal müzik ve danslarımız hakkında geniş bilgi veriliyor.⁵⁰

Azerbaycan'ın kültür ve turizm naziri Ebülfes Garayevin 2012'de Riga seferi Latviya- Azerbaycan kültürel ilişkilerinin gelişmesine yeni bir ivme verdi. E.Garayevin ziyareti sırasında Letonya ile Azerbaycan arasında kültürel ilişkilerin, karşılıklı anlayışın ve iyi komşuluk ilişkilerinin güçlenmesine yönelik Kültürel İşbirliği Programı imzalandı. İşbirliği Programı kapsamında bir dizi ortak kültürel etkinlikler yapılır. Örneğin, Azerbaycan'da Letonya Kültür Günleri kapsamında "Kız Kulesi" galerisinde latviyalı sanatçılar - eserleri birçok özel koleksiyonlarda ve müzelerde dahil Bakü'deki Modern Sanat Müzesi'nde saklanan Andris Vitoliņšın gibi Aleksey Naumovun çalışmaları gösterilmiştir. Riga Dumasında Azerbaycan ressamlarının "Doğu masalı" adlı cevap sergisi düzenlendi. Liepaya senfoni orkestrası tanınmış Azerbaycanlı iletken Yalçın Adıgözelov ile yoğun temas halindedir. O, piyanist Yegane Ahundova ile birlikte defalarca "Liepaya yayı" festivaline katıldı.

⁵⁰Letonya, <http://diaspora.gov.az/index.php?options=content&id=671> Erişim tarihi: (05.06.2017)

"Letonya Azerbaycanlı fotoğrafçıların gözüyle" - "Azerbaycan latviyalı fotoğrafçıların gözüyle" adlı daha bir proje unutulmamalıdır. Bakü galerisinde latviyalı fotoğrafçılar Silviya Danelson, sintia Zivarte, Ervīns Palambaks ve Normunds Daudişsin Azerbaycan'ın canlı manzaralarını yansıtan eserlerinin sergisi baş tutmuştur.

Letonya'nın "Dd-studio" şirketinin Azerbaycan'ın devlet müzeleri ile işbirliğini göz önünde bulundurmamak olmaz. Bu şirket "Kız Kulesi" müze ekspozisyonunun gibi ateşperestlerin Bakü'deki "Ateşgah" mabedinin dijital tasarımının geliştirilmesi ile meşguldür.

İşbirliği Programında kütüphane işi alanında da ilişkilerin güçlendirilmesi içindir. Letonya bilgi-kütüphane hizmeti alanında uluslararası düzeyde büyük başarılar kazandı ve kendi tecrübesini taşıyabilir.⁵¹

⁵¹Nigar Caferli, **Letonya-Azerbaycan kültür ilişkileri yeni gelişme aşamasında**, 02 Eylül 2014, <http://www.azerbaijan-news.az/index.php?mod=3&id=47941> Erişim tarihi: (05.06.2017)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN-LİTVANYA İLİŞKİLERİ

4.1. Siyasi İlişkiler

Litvanya parlamenter demokrasiyle yönetilen bir ülke olmakla birlikte, fiilen yarı başkanlık sistemi uygulanmaktadır. Parlamantonun toplam üye sayısı 141'dir. Seçimler dört yılda bir yapılmaktadır. Üyelerin 71'i tek temsilci seçen bölgelerden, 70'i ise ülke çapında parti listelerinden seçilmektedir. Seçim barajı %5 olup, siyasi partilerin seçimlere koalisyon olarak girmeleri halinde % 7'dir.

Litvanya, 1991 yılında bağımsızlığın elde edilmesinden bu yana koalisyonlarla yönetilmektedir. Litvanya'da en son yapılan genel seçimlerin ilk turu 9 Ekim, ikinci turu 23 Ekim 2016 tarihlerinde düzenlenmiştir. Seçimler ertesinde Köylü ve Yeşiller Birliği ile Sosyal Demokrat Parti arasında yapılan görüşmeler sonucunda 9 Kasım'da koalisyon anlaşması imzalanmış olup, yeni Litvan Hükümeti, 13 Aralık 2016 tarihinde Litvanya Parlamentosu'ndan (Seimas) güvenoyu almıştır.

Halkoyuyla seçilen ve kapsamlı anayasal yetkileri haiz olan Cumhurbaşkanı'nın, özellikle dış politika üzerinde önemli bir ağırlığı bulunmaktadır. 2009 yılında yapılan seçimlerde halkın oylarının % 69.04'ünü alarak birinci turda seçilen Dalia Grybauskaite, 2014 yılındaki seçimlerin ikinci turunda oyların % 57,87'sini alarak ikinci kez Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Müteakip Cumhurbaşkanlığı seçimleri 2019 yılında yapılacaktır.⁵²

Litvanya Cumhuriyeti Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını 20 Aralık 1991 yılında tanımış ve 1995 yılının Kasım ayında iki ülke

⁵²Litvanya'nın Siyasi Görünümü, <http://www.mfa.gov.tr/litvanya-siyasi-gorunumu.tr.mfa> Erişim tarihi: (06.06.2017)

arasında diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Azerbaycan Cumhuriyeti Litvanyadaki Büyükelçiliği 2007 yılı Eylül ayında açılmıştır. Şu anda Azerbaycan'ın Litvadaki Büyükelçisi Hasan Memmedzadedir. Litvanya Cumhuriyeti Bakü Büyükelçiliği 3 Nisan 2007 tarihinden faaliyete başlamış, Litvanya'nın Azerbaycan'daki büyükelçisi Arturas Juralskas görevine başlamıştır.

2011 yılının 8 Nisan tarihinde Ulusal Meclis'te onaylanan Azerbaycan-Litvanya Parlamentolararası İlişkiler Çalışma Grubu Başkanı Fuad Muradov. 20 Ocak 2009 yılında yeni seçilen Lehçe Seyminde 21 milletvekilinden oluşan Litva Azerbaycan Parlamentolararası dostluk grubu oluşturulmuştur. Grubun Başkanı Egidiyus Vareykistir.⁵³

Not etmek gerekir ki, Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını kazandıktan sonra karşılaştığı topraklarının işgal edilmesi olgusunun tanınması ve Dağlık Karabağ sorununun çözümünde kendisine ortak olmak için bu ilişkilere önem verdiği gibi, Litvanya Cumhuriyeti de Azerbaycanla siyasi, ekonomik, insani ve diğer alanlarda ilişkilerin gelişiminde ilginçtir. Öyle ki, Litvanya, Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde barışçıl çözülmesi taraftarıdır. Azerbaycan'la Lehçe arasında sadece ikili değil, ayrıca BM, AGİT, Avrupa Konseyi ve diğer uluslararası örgütler gibi bölgesel örgütler çerçevesinde çok taraflı karşılıklı yararlı işbirliği da mevcuttur. Ayrıca Azerbaycan Avrupa Birliği'nin "Doğu Ortaklığı" Programı çerçevesinde de Litvanya ile yakın çalışıyor. Bu ilişkiler ülke

⁵³Azerbaycan - Litvanya ilişkileri,25.02.2013,

<http://mfa.gov.az/files/file/Az%C9%99rbaycan%20-%20Litva%281%29.pdf>

Erişim tarihi: (07.06.2017)

başkanlarının karşılıklı ziyaretleri ve imzalanan belgeler sonucunda daha da geliştiriliyor.⁵⁴

2007 yılı Eylül ayının 13-de Azerbaycan Cumhurbaşkanı Sayın İlham Aliyev Litvaya resmi ziyaret etmiştir. Ziyaret çerçevesinde bir dizi ikili temaslarda geçirilmiş, görüşmeler yapılmış, resmi belgelerin imza töreni olmuştur. İmzalanan belgelerden en önemlisi "Azerbaycan Cumhurbaşkanının ve Litvanya Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesi hakkında" ortak deklarasyonu idi. Ülkelerimiz arasında imzalanan belgeler Azerbaycan-Litvanya ilişkilerinin daha da geliştirilmesine zemin yaratan ve bu ilişkilere yeni ivme veren yasal üsse çevrildi. Azerbaycan Cumhurbaşkanının Litvaya 2007 yılındaki ziyareti Azerbaycan-Litvanya ilişkilerinin yükselen hatla gelişmesine geniş perspektifler açtı.⁵⁵

Azerbaycan Litvanya ile ilişkilerini geliştirdiği bir diğer alan Parlamentolararası işbirliğidir.

Bu amaçla Milli Meclis'te Parlamentolararası İlişkiler çalışma grubu oluşturuldu.⁵⁶ Azerbaycan-Litvanya Parlamentolararası İlişkiler Çalışma Grubu Başkanı Kamran Nebizade ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Litvanya Cumhuriyeti'ndeki Büyükelçisi Hasan Memmedzade Litvanya Seymindeki Azerbaycan Cumhuriyeti ile

⁵⁴ Leman Halilova, **Azerbaycan-Litvanya ilişkileri: Yükselen gelişmeye doğru**, 02 Aralık 2013, <http://m.lent.az/?c=show&id=147625> Erişim tarihi: (07.06.2017)

⁵⁵ Akif Tevekküloğlu, **Azerbaycan-Litvanya ilişkileri: zirveye doğru**, Azerbaycan.-2009.- 19 Mayıs.- s. 3, http://anl.az/down/meqale/azerbaycan/azerbaycan_may2009/79436.htm Erişim tarihi: (08.06.2017)

⁵⁶ Mekset Hüseyinov, **Azerbaycan Lehçe siyasi ilişkileri hakkında**, 08 Mart 2011, <http://azxeber.com/az/az601rbaycan-litva-siyasi-6011aq6011601ri-haqq305nda/> Erişim tarihi: (09.06.2017)

Parlamentolararası İlişkiler grubun Başkanı Valerius simula ve bazı üyeleri ile görüştüler. Litvanya Seymindeki Azerbaycan Cumhuriyeti ile Parlamentolararası İlişkiler grubun Başkanı Valerius simula açarak, kendisi ve onunla birlikte görüşmede yer alan grubun diğer üyeleri hakkında kısa bilgi verdi. Seyimde Azerbaycan Parlamentolararası İlişkiler grubun üyelerinin sayısının 66 nefer teşkil ettiğini ve bunun da üyelerinin sayısına göre en büyük grup olduğunu vurgulayarak, Azerbaycan-Litvanya ilişkilerin düzeyinden memnuniyet ifade etti.⁵⁷ Litvanya Seyminin Azerbaycan ile Parlamentolararası İlişkiler Çalışma Grubu üyeleri ile yapılan görüşmede taraflar yasama organlar arasında ilişkilerin iki ülkenin gelişen ilişkilerine önemli katkı vereceğine emin olduklarını belirttiler. Her iki ülkenin parlamento üyeleri Azerbaycan ve Litvanya arasında dostluk ve işbirliği ilişkilerinin gelecekte daha da genişletilmesi yönünde ortak çabaların devam edeceklerini belirttiler.⁵⁸ Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorunu konusunda konuşan Milli Meclis Milletvekili Kamran Nebizade söyledi, Ermenistan'ın askeri saldırısı sonucunda Azerbaycan topraklarının yüzde yirmi işgal edilmiş ve bir milyondan fazla Azeri doğma yurtlarından zorla çıkarıldı. Bildirilib ki, Ermeni silahlı güçlerinin Azerbaycan'ın işgal edilmiş bölgelerden derhal ve koşulsuz çıkarılması ile ilgili BM Güvenlik Konseyi tarafından dört karar kabul edildi. Fakat Ermenistan tarafından bu belgeler yok sayılmaktadır. O, sorunun çözümü için öncelikle işgal güçlerinin Azerbaycan topraklarından çıkarılmalı ve Azerbaycanlı

⁵⁷Litva Seyminde en büyük grup Azerbaycan-Litvanya Parlamentolararası ilişkiler grubudur - Başkan, <http://www.salamnews.org/az/news/read/271667> Erişim tarihi: (08.06.2017)

⁵⁸Litva Seyminde Azerbaycan-Litvanya dostluk ilişkileri ele alındı, <http://www.aztv.az/readnews.php?lang=az&id=25411> Erişim tarihi: (08.06.2017)

mülteci ve zorunlu göçmenlerin kendi yurtlarına dönmek zorunda olduğunu bildirdi. Litvanya'nın resmi tutumunu bir kez daha hatırlatan Azerbaycan ile Parlamentolararası İlişkiler grubun üyeleri Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini desteklediklerini vurguladılar, Azerbaycan'la ikili ve uluslararası kuruluşlar çerçevesinde işbirliği yapmaya hazır olduklarını belirttiler.⁵⁹

4.2. Ekonomik İlişkiler

Sovyet Birliğinin Litvanya'yı işgalinden sonra yeterli altyapı ve nitelikli işgücünün değerlendirilmesi sonucu büyük ölçekli sanayi işletmeleri geliştirilmiştir. Litvanya, kendi enerji ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli doğal kaynaklara sahip olmadığından bu açığı kapatmak amacıyla birtakım tesisler kurma yoluna gitmiştir. 1940'lı yıllarda Litvanya'daki büyük işletmelerin birçoğu Sovyet Birliği'ne bağlı olarak faaliyetlerini yürüttükleri görülmektedir. Bunun nedenleri arasında gerekli hammadde ve malzemeler ile elektrik enerjisini buradan sağlayıp, üretilen mamul maddeleri yine buraya satmaları sayılabilir.

Litvanya "Perestroyka" zamanında ekonomik değişimleri yapmaya başlamasına rağmen 1991 yılında kazanılan bağımsızlık o andaki reformları uygulamayı engellemiştir. Bağımsız devletin yasal sistemini ve yerleşmiş yasalarının yeniden yapılması piyasa ekonomisine geçişini engellemiştir.

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Litvanya, iş odaklı ekonomik yapıya ait gerekli tedbirlerle sürdürülebilir kalkınmayı hızlı bir şekilde

⁵⁹ Azerbaycan-Litvanya Parlamentolararası ilişkileri ele alındı, 18-05-2017, <http://ikisahil.az/?lang=aze&page=2&newsId=82265> Erişim tarihi: (08.06.2017)

uygulamaya koyarak makro ekonomik istikrarı sağlamıştır. Litvanya'nın bağımsızlığını yeniden kazanmasını müteakip Bankacılık ve sigortacılık sistemi ile birlikte finansal altyapı hızla gelişmiştir. Litvanya, gerek bağımsızlık sonrası ülke ekonomisinde yaptığı olumlu reformları (özelleştirme, yapısal ve ekonomik reformlar,vb.) ve halkının dünya ekonomisi ile bütünleşme isteği son on yılda Avrupa'nın en hızlı gelişen serbest pazar ekonomileri arasında yerini almıştır.⁶⁰

Merkezi ve Doğu Avrupa ile Merkezi ve Batı Asya ülkelerinde devlet sosyalizminin çöküntüye uğradığı 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yılların başında rejim değişikliği ortaya çıkmıştır. Adı geçen ülke gruplarındaki rejim değişikliğinde Sovyetler Birliği'nin bölgeyi kontrol etmeyi terk etmesi, elit komünistlerin kendilerine olan güveni kaybetmeleri ve ekonomik sorunları çözebilmede karşılaşılan yetersizliklerin önemli etkisinin olduğu ifade edilir. Sosyalizminin terk edilmesiyle birlikte geçiş ekonomileri olarak adlandırılan ülkeler, hem siyasal hem de ekonomik anlamda liberalizasyon uygulamalarına 1990'lı yılların başından itibaren yönelmişlerdir. Bu ülkelerin geçiş öncesi başlangıç şartları, geçiş süreci ile birlikte sergiledikleri performans ve sahip oldukları ekonomik yapı itibarıyla da homojen olmadıkları gözlenmiştir. Geçişin başlangıç yıllarında bu ülkelerin çoğunda yüksek enflasyon ve üretimde şiddetli düşüşlerin yaşandığı, dolayısıyla başlangıç gelirine göre %50'ye varan oranlarda fakirleşmelerin ortaya çıktığı geçiş ekonomilerinin genel özellikleri dikkate alındığında,

⁶⁰ Erol Demir, "Avrupanın Hızla Gelişen Ekonomisi: Litvanya", **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 7(3),

http://iibfdergi.aksaray.edu.tr/index.php/asuiibfd/article/view/147/pdf_43 , ss. 51-52 Erişim tarihi: (09.06.2017)

coğrafi, ekonomi, tarihi ve kültürel geçmişleri ile nüfusu ve doğal kaynaklarının önemli ölçüde farklı olduğu bilinen bir gerçektir.⁶¹

Son yıllarda küreselleşmeyle birlikte, hemen hemen tüm alanlarda ciddi değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir. Ülkeler arasında özellikle ekonomik, kültürel ve siyasi anlamda karşılıklı ilişkiler artmış, ülkelerin ekonomi politikalarında liberalleşme eğilimleri görülmüştür. İletişim ve haberleşme teknolojilerindeki yenilikler, sermayenin küreselleşmesi, Avrupa Birliği gibi ekonomik birleşmelerin bir gereklilik haline gelmesi, dış ticaretin ekonomik kalkınma için bir ön koşul konumuna gelmesi ekonomik liberalleşme eğilimlerinin artmasında etkili olan faktörlerdir. Sovyetler Bloku'nun çöküşüyle dünyada serbest piyasa ekonomisi, yani "liberal ekonomik düzen" yaygınlaşmıştır. Devletin yürüttüğü faaliyetlerin sınırlandırılması, devletin küçültülmesi ve böylece piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması görüşü önem kazanmıştır. Ekonomik liberalizasyon özellikle dış ticaret ve finans alanında daha fazla kendini göstermiştir. Bunun yanısıra devletin para, borçlanma ve vergi araçlarını piyasa işleyişini bozmayacak şekilde kullanması savunulmuştur. Böylece dünyada uygulanan ekonomi politikaları birbirine yaklaşmıştır.

Ülkeler daha hızlı kalkınmayı sağlamak amacıyla ekonominin hemen her alanında serbestleşmeye gitmişlerdir. Bununla birlikte ekonomik liberalleşme hareketleri özellikle dış ticaret ve finans alanında yoğunluk kazanmıştır. Serbestleşme uygulamalarının ticaret ve finans sektöründe ağırlık kazanmasının nedeni, küreselleşmenin bir sonucu

⁶¹ Ö. Selçuk Emsen, M. Kemal Değer, Ticari ve Siyasal Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: **Geçiş Ekonomileri Deneyimi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 21 Haziran 2007 Sayı: 2, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/30159> , s. 171 Erişim tarihi: (09.06.2017)

olarak ülkelerin birbirleriyle, bu sektörlerde daha fazla etkileşim içinde olmalarıdır. Ayrıca iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler, ülkelerin ticaret ve finans alanındaki rekabetlerini artırmış, böylece liberal politikalarda artış olmuştur.⁶²

Litvanya Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti arasında ikili işbirliği komisyonunun çalışması iki ülke arasında işbirliği için, aynı zamanda, ekonomik ilişkiler ve ortak ekonomik çıkarlar için çok önemlidir. Tesadüfi deyin ki, Azerbaycan ile Litvanya enerji, sanayi, ulaşım, iletişim ve bilgi teknolojileri, tarım, sağlık, kültür, turizm, eğitim ve diğer alanlarda bu işbirliğinin sonuçlarının yanında yıllık iyileşmesine nail olur.

Aynı zamanda, ekonomi ve iş alanında işbirliğinin genişletilmesi için yeni fırsatlar yaratılmasına da ihtiyaç var. "Bizim bilgi teknolojisi müessiselerimiz Azerbaycan'da finans, mobil teknolojiler, araştırma ve diğer sektörlerde kendi çözümlerini artık şimdi başarıyla uyguluyorlar. Fakat iş ilişkilerin tüm potansiyelini kullanılmıyor. Lehçe Azerbaycan'dan daha fazla yatırım almak isterdi "- diye, Litvanya'nın Dışişleri Bakanı söylemiştir.⁶³

Vilniuste birkaç Azerbaycan topluluklarının oluşturulması genelde Azerbaycan, ekonomik, siyasi, kültürel ve diğer alanları ve bu alanların geliştirilmesi ile ilgili Lehçe toplumunun melumatlandırılmasında büyük öneme sahiptir. Hazırda Azerbaycan ve Litvanya parlamentolarında

⁶² Oğuzhan Türker, **Ekonomik Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi**, Uluslararası Davraz Kongresi, 24-27 Eylül 2009, Isparta, s. 41

⁶³ Mübariz Abdullayev, **Azerbaycan-Litvanya ilişkileri başarıyla gelişiyor**, Yeni Azerbaycan.- 2014.- 5 Haziran.- s. 8, http://anl.az/down/megale/yeni_az/2014/iyun/374711.htm Erişim tarihi: (10.06.2017)

dostluk grupları faaliyet göstermektedir. Bu gruplar Parlamentolararası ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynuyor.

Temsilci heyetimizin Litvanya'da her görüşü bu ülkenin siyasi, ekonomik ve kültürel yönden bir daha çalışma ve karşılıklı ilgi uyandıran konuların aynı düzlemde mesaj büyük önem taşıyordu.

Milli Meclis Başkanı Oktay Esedovun Litvanya Cumhuriyeti Başbakanı Andrius Kubiliusla görüşü bu anlamda önemli görüşlerden oldu. Başbakan bu tür ziyaretlerin karşılıklı işbirliğinin genişletilmesi açısından önemini yüksek değerlendirdi, genel meraklarımızın uygulanmasında geniş perspektifler açacağına emin olduğunu belirtti. O, Azerbaycan'ın ekonomik olarak hızla gelişmesi, ülkemizde ekonomik istikrarın temini, dünyada yaşanan ekonomik krize rağmen, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında bu alanda Azerbaycan'ın mağrur durması konusunda bilgisi olduğunu bildirdi ve ülkemizin bu konumunu yüksek değerlendirdi. Azerbaycan Litvanya ile ekonomik ilişkilerin genişletilmesine, sermaye koyuluşuna, çeşitli ekonomik projelerin birlikte uygulanmasına özel önem verir.⁶⁴

4.3. Kültürel İlişkiler

Litvanya ile antik kültürel ilişkilerimizdenkonuşmazdan önce ayrıca vurgulamakisterdimki, Azerbaycan-Lehistan-Litvanya Birliği devletlerarası ilişkilerin antik tarihi 15.yüzyıldan hesaplanır. Öyle ki, Akkoyunlu (1468-1503) ve Sefevidevletleri (1501-1736) 15. yüzyılın ikinci yarısı ve 17. yüzyılın esrin evvellerinde bazı Avrupa ülkeleri, o

⁶⁴Akif Tevekküloğlu, **Azerbaycan-Litvanya ilişkileri: zirveye doğru**, Azerbaycan.- 2009.- 19 Mayıs.- s. 3, http://anl.az/down/megale/azerbaycan/azerbaycan_may2009/79436.htm Erişim tarihi: (10.06.2017)

cümleden, evvelce Litvanya Grandüklüğü(1236-1569), daha sonraları Lehistan-Litvanya Birliğı ile Polonya Krallığı ve Litvanya Grandüklüğüarasında 1569 yılının Temmuz ayında imzalanan Lubinanlaşmasına esasen oluşturulmuş üniterdevletle (1569-1795) resmi ilişkiler kurmuşlardı. Buna rağmen,Azerbaycan-Litvanyakültürel ilişkilerin tarihi 19. yüzyılın 2. çeyreğindenhesaplanır. Öyle ki, bu tarihin kökleri 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın evvellerinde Rusya'nınsınırlarını büyütme politikası sonucunda, diğer ülkeler gibi Lehistan ve Azerbaycan da Rusya İmparatorluğu'nun terkiğine katıldığı devre dayanıyor. Kültürel ilişkilerimizin ilk kaynaklarının oluşmasında Polonya, Rus, Ukrayna, Türk,Alman, Sırp, İngiliz, Fransız ve diğer halkların edebiyatları dolaylı köprü rolünü oynamıştır. Öyle ki, Azerbaycanlıların bu halklarla kültürel ilişkileri tarihini araştıran zaman, bu ilişkilerin sayfalarında Azerbaycan Litvanya edebi kültürel ilişkilerinin de antik ve derin izlerini görmek mümkündür. İşte bu yolla Litvanya Azerbaycan kültürel ilişkilerinin ilk tohumlarının boy atması için yardımlar vermiş Litvanyalı olmayan şahslardan Vilnius Üniversitesi meşhur mezunları İgnati Petraşevski (1796-1869), Adam Mitskeviç (1798-1855), Ösip Senkovski (1800-1858), Ağustos Jaba (1801- 1894), François Bernard Şarmua (1793-1869), Aleksander Hodzko (1804-1891), Lyudvig Şpitsnagel (1807-1827), Anton Muhlinski (1808-1877), İgnati Kraçkovski (1883-1951) gibi şarkşunasların, yazarlar, şair ve çevirmeçilerin, aynı zamanda da Litvanyalı olmayan kişiler olarak Litvanya'nın ictimai, dini ve kültürel hayatı ile iç içe olmuş Yurgis Yulyus Zauerveynas (1831-1904), Hacı Seraya Han Şapşal (1873-1961), Anania Zayonçkovski (1903-1970) gibi ünlü şarkşunas alimlerin ve dilçilerin Azerbaycan odaklı faaliyetini göstere bileriz.

Taktim edilmiş örneklerden görüldüğü gibi 19.yüzyıl Litvanya Azerbaycan edebi ve kültürel ilişkilerinin başlıca hatları ilk olarak çeşitli milletlerden olan yazarların, hemçinin Vilnius Üniversitesi'nde öğretim almış ve ya çalışmış şarkşunasların faaliyet ve yaratıcılığında geçiyor.⁶⁵

Litvanya Azerbaycanlıları Cemiyeti Litvanya ve Azerbaycan arasında sosyal-siyasi, edebi, kültürel, bilimsel, pedagojik ve diğer alanlarda çeşitli dönemlerde önemli ilişkiler kurmuş veya bu ilişkileri fark edilir derecede zenginleştirmiş militanların yanı sıra Azerbaycan kültürünü Baltık ülkelerinde tanıtmak için çeşitli janrlarda kalem çalmış, fırça örnekleri yaratmış yaratıcı kişilerin, bağımsız Azerbaycan-Baltık devletlerarası ilişkilerin kurulması ve gelişmesine katkılarda sosyal-siyasi simaların hayat ve faaliyet ildönümlerine adanmış tedbirler ile, bu ülkelerde kültürel irsimizin duyurulması ve bu bağlamda Azerbaycan hakkında geniş bilgilerin yayımlanmasına tercih ediyor. Zannımca, bu tür faaliyet yonumunu tarihi-karşılaştırmalı yöntem veya komparativistik metoda dayalı kültür yayını biçimi de denilebilir. Şu anda Baltık ülkeleri arazilerinin uluslararası alanda genel bölge olarak kabul edildiğini dikkate alarak, ayrıca Baltık ülkelerinde faaliyet gösteren Azerbaycan topluluklarının aynı dönemde (1988 yılında) oluşturulduğunu vurgulayarak, Estonya, Letonya ve Litvanya Azerbaycanlıları kurumlarının amaç ve görevlerinin benzeri karakter taşıdığına dayanarak, bu konu etrafında bazı beyanlarda sadece Litvanya ile ilgili değil, genel olarak Azerbaycan-Baltık halkları ilişkileri düzleminde yapmak daha isabetli olurdu. Hem de ki, Baltık ülkelerindeki Azerbaycan diasporasının liderleri ve yaratıcı rakamlar - Estonya'da

⁶⁵Litva Azerbaycan Eski Kültür Köprüleri,

http://525.az/site/?name=xeberprint&kecid=1&news_id=51603 Erişim tarihi: (11.06.2017)

Rauf Avşar (1952), Eldar Efendiyev (1954), Vidadi Memmedov (1959), Cafer Memmedov (1960), Niyazi Hacıyev (1964) ve Hakani Gayıblı (1964), Letonya'da Ulduzhan Ahmedov (1952) ve Roman Aliyev (1963), Litvanya'da Adile hanım Efendi (1961) ve Leyla Şükürova (1966) gibi sosyo-politik ve kültürel simalar uzun yıllardır bu yonumde önemli işler yapıyor ve ilişkilerimizin zenginleştirilmesi için eşsiz katkılar verirler.⁶⁶

⁶⁶Mahir Hamzayev, Baltık ülkelerinde Azerbaycan kültürel mirasını yayma yolları, http://525.az/site/?name=xeber&duzelis=0&news_id=49308#gsc.tab=0

Erişim tarihi: (11.06.2017)

SONUÇ

Geçmişte büyük devletler kuran Azerbaycan dünyanın birkaç ülkeleriyle de ilişkiler içerisindeydi. Orta Çağda mevcut olan Azerbaycan devletleri Baltik ülkeleriyle de siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler sağlamaktaydı. Sonrasında Azerbaycanın Çar Rusyası tarafından işgali onun bağımsız bir dış politika izlememesine, dolayısıyla diğer devletlerde olduğu gibi Baltik ülkeleriyle de birbaşa ilişkiler kurmasının karşısını aldı. SSCB kurulduktan sonra Azerbaycan kısa zamanda ona üye bir ülkeye çevriledi Baltik ülkelerinin SSCB-ye katılması 2-ci Dünya Savaşına kadar uzun bir zaman almıştır. Buna göre de Baltik ülkeleriyle Azerbaycan arasında ilişkiler mevcut olmamıştır. SSCB-nin dahilinde yer alan Azerbaycan bu ülkeler arasında siyasi açıdan ilişkiler mevcut olmasa da ekonomik ve kültürel açıdan ilişkiler daha da gelişmiştir. Ancak devletler bağımsız olmadığından ilişkilerin istenilen ölçüde gelişmesini sağlamak mümkün olmamıştır. Bağımsızlık kazandıktan sonra bu ülkeler arasında önemli farklar oluşsa da genelde Azerbaycan ve Baltik ülkeleri arasında ilişkiler daha üst düzeyde gelişme göstermiştir. Azerbaycan Estoniyanın yenilikçi ülke olarak kurulmasına katkıda bulunmuş ve gerektiğinde onun tecrübelerine baş vurulmuştur. Bu iki ülke arasında genelde teknoloji alanında sıcak gelişmeler yaşanmıştır. Her yıl yükselen süratle bu ülkeler ve Azerbaycan arasında ticari hacim git gide artmaktadır.

Bağımsız Baltik devletleri kültürel ve ekonomik bakımdan Kafkasyanın en güçlü devleti olan Azerbaycanın gelişmesi için önemli katkıda bulunmuşlar. Azerbaycan ve Baltik ülkeleri arasında ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda mevcut ilişkilerde başarı sağlamak amacıyla

her yıl yeni etkinlikler düzenlenmekte ve tez tez üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmektedir.

Baltik ülkelerinde yaşanan teknolojik gelişmeler ve ekonomik amaçlar bu ülkelerin daha da gelişmesine neden olmaktadır. Bundan ötürü Azerbaycan bu ülkeleriyle mevcut ilişkileri daha da geliştirmektedir.

Azerbaycandan bu ülkelere ihracın ve idhalın miktarı her yıl daha da artmaktadır. Bu ülkelerimiz arasında yeni gelişme modellerinin bulunmasına yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

GÖKÇE Mustafa, **Sovyet Sonrası Dönemde Hazar Çevresine Yaşanan Rekabet**, The Journal of International Social Research Volume 1/3 Spring 2008

GÜRBÜZ Mehmet, Murat Karabulut, **SSCB'nin Dağılmasıyla Bağımsızlığına Kavuşan Ülkelerde Sosyo-Ekonomik Benzerlik Analizi**, * Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi / KAHRAMANMARAŞ **2009**, ss. 31-32

ALİYEV Nurlan, **Azerbaycan'ın Baltık Ülkelerle İlişkileri, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Dış Politikasının Temel Yönleri (1991-2016)**, Bakı – 2017

TÜRKER Oğuzhan, **Ekonomik Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi**, Uluslararası Davraz Kongresi, 24-27 Eylül 2009, Isparta

Mekaleler

ARAS Osman Nuri, Elçin SÜLEYMANOV, Ayaz ZEYNALOV, “Azerbaycanın Enerji Kaynakları Gelirlerinin Ülke Ekonomisine Etkisi”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi 2(2)**

İYİKAN Necati, “ABD'nin Azerbaycan İlişkilerine Etki Eden

Parametreler”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** •
21 / 2009

ŞİHALİYEV Emin, “Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermenistan-Azerbaycan Çatışması”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 3(1),

YILMAZ Reha, “Azerbaycan Dış Siyasetinde Bağımsızlık Sonrası Yıllar ve Karabağ Problemi”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**.
2, (2010)

YILMAZ Reha, Fatih Mehmet SAYIN, “Azerbaycan Dış Politikasını Belirleyen Öğeler ve Denge Politikasına Yansımaları”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 4(1), Giriş

YILMAZ Reha “Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinde Son Dönem”, **Bilge Strateji**, Cilt 2, Sayı 2, Bahar 2010

Tezler

BABAYEVA Vefa Haydar Aliyev Dönemi Türkiye – Azerbaycan İlişkileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Mayıs 2013,
HASANLI Cavid Azerbaycan Cumhuriyeti BDT ülkeleri ile ekonomik ilişkilerinin karmaşık tetkiki, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), BAKI - 2015

İnternet kaynakları

ASLANLI Araz, **İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan Dış Politikası**, 09.09.2011,

<http://ekoavryasya.net/duyuru.aspx?did=14&pid=10&lang=tr> Erişim tarihi (06.05.2017)

Azerbaycan - Letonya ilişkileri, 25.02.2013,

http://www.mfa.gov.az/files/file/Az%C9%99rbaycan%20-%20Latviya_.pdf Erişim tarihi:(30.05.2017)

Azerbaycan-Letonya ekonomik ilişkilerinin daha da genişletilmesi için büyük potansiyel vardır, AzerTAc, 29 Kasım 2012,

<http://www.azerbaijan-news.az/index.php?mod=3&id=17954> Erişim tarihi: (03.06.2017)

Azerbaycan - Litvanya ilişkileri,25.02.2013,

<http://mfa.gov.az/files/file/Az%C9%99rbaycan%20-%20Litva%281%29.pdf> Erişim tarihi: (07.06.2017)

TEVEKKÜLOĞLU Akif, **Azerbaycan-Litvanya ilişkileri: zirveye doğru**, Azerbaycan.-2009.- 19 Mayıs.- s. 3,

http://anl.az/down/meqale/azerbaycan/azerbaycan_may2009/79436.htm
Erişim tarihi: (08.06.2017)

Azerbaycan-Litvanya Parlamentolararası ilişkileri ele alındı,18-05-2017, <http://ikisahil.az/?lang=aze&page=2&newsId=82265> Erişim tarihi: (08.06.2017)

Azerbaycan - Estonya ilişkileri

<http://lib.aliyevheritage.org/az/6966585.html> Erişim tarihi: (22.05.2017)

Başbakan: "Azerbaycan'la Letonya arasında siyasi diyalog ekonomik ilişkilerin gelişmesine yardım ediyor ", Milli.Az, <http://news.milli.az/politics/154036.html> Erişim tarihi: (03.06.2017)

DEMİR Erol, “Avrupanın Hızla Gelişen Ekonomisi: Litvanya”, **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 7(3),

http://iibfdergi.aksaray.edu.tr/index.php/asuiibfd/article/view/147/pdf_43, ss. 51-52 Erişim tarihi: (09.06.2017)

Estonya Cumhuriyeti Bakü Büyükelçiliği hakkında

<https://oneclick.az/company/embassy-of-estonia-in-azerbaijan> Erişim tarihi: (19.05.2017)

Estonya'nın Siyasi Görünümü, <http://www.mfa.gov.tr/estonya-siyasi-gorunumu.tr.mfa> Erişim tarihi: (20.05.2017)

Estonya hakkında bilmediğimiz ilginç gerçekler, May 6, 2016,

<http://www.qafqaznews.az/2016/05/estonya-haqqinda-bilm-diyimiz-maraqli-faktlar/> Erişim tarihi: (20.05.2017)

Estonya, <http://www.avrupa.info.tr/tr/estonya-76> Erişim tarihi: (23.05.2017)

MOLLAER Fırat, **Azerbaycan'da Demokrasi ve Geleceği Üzerine Bazı Gözlemler**, Bilgi (8) 2004,
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/301121> , s. 63 Erişim Tarihi: (17.05.2017)

SMITH Graham, **The Baltic States: The National Self-Determination of Estonia, Latvia and Lithuania**,
https://books.google.az/books?hl=en&lr=&id=7dy-DAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP8&dq=estonia+latvia&ots=gLmLJM_f-0&sig=EHPpP6MfQhx9M6nAH0AX4AP6SGE&redir_esc=y#v=onepage&q=estonia%20latvia&f=false , ssss. 181-182-191-201 Erişim Tarihi (15.05.2017)

MEMMEDLİ Hülya, **Yeni Azerbaycan, 2011.-21 aprel.- S.7.**

http://www.anl.az/down/meqale/yeni_az/2011/aprel/170243.htm (Erişim Tarihi: 11.05.2017)

İkili İlişkiler, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Karsdaki Baş Konsolosluğu,
<http://kars.mfa.gov.az/tr/content/3> Erişim tarihi: (05.05.2017)

HIDEN John, Patrick Salmon, **The Baltic Nations and Europe: Estonia, Latvia and Lithuania in the Twentieth Century**, Routledge,
https://books.google.az/books?hl=en&lr=&id=it-sAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=estonia+latvia&ots=qL9Qu1M0fw&sig=3XVhyA9I1MHBKmp1TqBXFPQgH-Y&redir_esc=y#v=onepage&q=estonia%20latvia&f=false , 2013, s. 1
(Erişim tarihi : 13.05.2017)

Jolanta Aidukaite, **The Emergence of the Post-Socialist Welfare State, The Case of the Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania**,
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:191772/FULLTEXT01.pdf>
,s. 17 Erişim tarihi: 14.05.2017

Litvanya'nın Siyasi Görünümü, <http://www.mfa.gov.tr/litvanya-siyasi-gorunumu.tr.mfa> Erişim tarihi: (06.06.2017)

Letonya,<http://diaspora.gov.az/index.php?options=content&id=671>
Erişim tarihi: (05.06.2017)

Litva Seyminde Azerbaycan-Litvanya dostluk ilişkileri ele alındı,
<http://www.aztv.az/readnews.php?lang=az&id=25411> Erişim tarihi:
(08.06.2017)

Litva Azerbaycan Eski Kültür Köprüleri,
http://525.az/site/?name=xeberprint&kecid=1&news_id=51603 Erişim

tarihi: (11.06.2017)

**Litva Seyminde en büyük grup Azerbaycan-Litvanya
Parlamentolararası ilişkiler grubudur - Başkan,**

<http://www.salamnews.org/az/news/read/271667> Erişim tarihi:
(08.06.2017)

Leman HALILOVA, Azerbaycan-Litvanya ilişkileri: yükselen gelişmeye doğru, 02 Aralık 2013, <http://m.lent.az/?c=show&id=147625> Erişim tarihi: (07.06.2017)

Mahir Hamzayev, Baltık ülkelerinde Azerbaycan kültürel mirasını yayma yolları,

http://525.az/site/?name=xeber&duzelis=0&news_id=49308#gsc.tab=0
Erişim tarihi: (27.05.2017)

Mekset Hüseyinov, **Azerbaycan Lehçe siyasi ilişkileri hakkında**, 08 Mart 2011,

<http://azxeber.com/az/az601rbaycan-litva-siyasi-601laq6011601ri-haqq305nda/> Erişim tarihi: (09.06.2017)

Nigar Caferli, **Letonya-Azerbaycan kültür ilişkileri yeni gelişme aşamasında**, 02 Eylül 2014,

<http://www.azerbaijan-news.az/index.php?mod=3&id=47941> Erişim

tarihi: (05.06.2017)

CORNELL Svante, Nato's Role in South Caucasus Regional Security,

<http://turkishpolicy.com/images/stories/2004-02->

[globalsecurity/TPQ2004-2-cornell.pdf](http://turkishpolicy.com/images/stories/2004-02-globalsecurity/TPQ2004-2-cornell.pdf) Erişim tarihi: (18.05.2017)

HONKASALO Sami, Estonia and Asia Proposal for a Strategic Framework in the 21st Century, http://www.evi.ee/wp-content/uploads/2015/03/EVI-_Honkasalo-1.pdf , ss. 1-4 Erişim tarihi:

(22.05.2017)

Azerbaycan Cumhuriyeti ve Estonya Cumhuriyeti arasındaki ilişkilere dair Sertifika,

<http://www.mfa.gov.az/files/file/Az%C9%99rbaycan%20v%C9%99%20>

[Estonya_.pdf](http://www.mfa.gov.az/files/file/Az%C9%99rbaycan%20v%C9%99%20Estonya_.pdf) , sss. 4-5-6 Erişim Tarihi: (24.05.2017)

EMSEN Selçuk Ö., M. Kemal Değer, Ticari ve Siyasal Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Geçiş Ekonomileri Deneyimi,

İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 21 Haziran 2007 Sayı: 2,

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/30159> , s. 171 Erişim tarihi:

(09.06.2017)